

SATE DIN OCOLUL BOTOȘANILOR AFLATE ÎN STĂPÂNIRE PARTICULARĂ

Unul dintre primele sate din ocolul Botoșanilor datorite de domni unui particular este cel al *Curteștilor*. Iorgu Iordan a oferit trei posibile explicații ale toponimului¹, cea mai credibilă fiind cea care originează topicul din arhaicul *curt(u)*, adică *scurt*, fiind probabil o poreclă, devenită nume, cum s-a întâmplat în ne-numărate alte cazuri, din nume de persoană ajungând a deveni nume al așezării stăpânite de respectiva persoană. Credem că acestor explicații li se poate adăuga o a patra, conform căreia toponimul derivă din apelativul *Curtescul*, dat acelei persoane de la curtea domnească (probabil din Botoșani) căreia unul din domnii Țării Moldovei îi va fi dat acest loc, din ocolul târgului, lui și urmașilor săi, pentru credință și ajutor².

Prima mențiune documentară a satului este din 22 mai 1627, când Miron Barnovschi voievod îi dă și îi întărește comisului Duca, pentru că slujise cu dreptate și credință răposaiilor domni de dinainte, dar și celui care făcea dania, „un sat anume Curteștii supt bucovină, împotriva târgului Botoșanilor”, pentru „dreaptă și credincioasă slujbă ce au slujit în zălele Radului v<oie>vod și la Șahan Cheri soltan (Șahin Ghirai, *n.DB*), când au robit tătarii Țara Românească și au vrut ca să robască și țara noastră, și în zălele domniei meli, când [...] și au venit hanul cu multă mulțame de tătari din Țara Leșască, cu mânia asupra Radului v<oie>vod și au vrut ca să prădi toată țara noastră, iar el iarăși au slujit domniei meli și țării noastre”³. Un an mai târziu, la 17 mai 1628, Agopșea, fiul lui Bogdan armeanul din Botoșani, se plânge lui Miron Barnovschi voievod că iazul său, din hotarul Botoșanilor, pe care l-a avut danie tatăl lui de la Ieremia Movilă voievod, a fost „tras” de comisul Duca în hotarul Curteștilor. Efectuând cercetarea cuvenită, domnul hotărâște că acel iaz, fiind în hotarul Botoșanilor, aparține lui Agopșea⁴.

Un ispisoc de la Vasile Lupu voievod, dat la 4 decembrie 1641, lui Apostol „vt<orii> com<i>s” și soției sale, Alexandra, fiica vel comisului Duca, le întărește acestora ocina lor ce „li s-au venit zăstre, satul Curteștii, de la ocolul Botoșanilor”⁵. Mai târziu, într-un izvod de zestre dat, la 15 aprilie 1652, de Zlata comisoaia, fiicei sale Nastasia și fiului său Panhilie, se aminteau vite, vii, pluguri de boi, prisăci și altele la Curtești, ținutul Botoșani⁶. Cine era acest comis Duca, despre care referințele date de N. Stoicescu sunt sumare (e menționat documentul din 22 mai 1627, de danie către el a Curteștilor) și parțial greșite, când se afirmă că n-ar fi avut urmași⁷? După nume pare a fi grec, ceea ce nu trebuie să ne surprindă într-o Țară a Moldovei în care numărul acestora, majoritatea dintre ei țarigrădeni, crescuse constant începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁸. Este posibil ca el să fi venit în Moldova în timpul primei domnii aici a lui Radu Mihnea (1616-1619), urmându-l pe acesta din Țara Românească, în acest caz „răposaiii domni cărora le slujise cu credință putând fi Gașpar Grațiani (1619-1620) și Radu Mihnea. Că a fost alături de Radu Mihnea și în Țara Românească o arată același document din 22 mai 1627, în care este evocată „dreapta și credincioasa slujbă ce au slujit în zălele Radului v<oie>vod și la Șahan Cheri soltan, când au robit tătarii Țara Românească”⁹ (prin vara lui 1623, *n.DB*). Fragmentul citat ne relevă și talente și abilități deosebite ale acestui comis, știutor al limbii tătarilor, din moment ce în două rânduri a negociat, ca trimis al domnului, cu Șahin Ghirai, sultanul acestora, sau poate un fin cunoscător al obiceiurilor acestora și folosit ca atare. În același document, domnul întărește dreapta ocină și danie și miluire și vislujenie, anume satul Curtești, Ducăi comisul „și feciorilor lui, nepoților și strănepoților lui și la tot neamul lui”. Că nu era o simplă formulă uzuală și că la acea dată Duca avea măcar un copil o demonstrează actul din 4 decembrie 1641, menționat deja, întăritor lui Apostol, comis al doilea și soției sale, Alexandra, fata Ducăi ce-a fost comis, pe satul Curtești, „ce li s-au venit zăstre”. În sfârșit, un alt document, de asemenea dintre cele menționate de noi, o amintea la 1652 pe Zlata comisoaia (fără îndoială soția comisului, probabil decedat

¹ Fic din adjectivul *curt(u)* = scurt, fie din *qurt* = lup, fie din germanul *kurt*, din care derivă și forma Konrad (cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 188, nota 6). Prin secolul XVIII sunt menționați, în ținutul Dorohoi, mai mulți membri ai familiei de mazili Curt.

² Vezi și termenul *curtane*, în *Instituții feudale...*, p. 132.

³ ASI, *Documente*, MXIII/6. Publicat în DRH, A, Moldova, vol. XIX, nr. 213, acolo în transcrierea „Curteștii supt bucovina, în fața târgului Botășenilor”.

⁴ DRH, A, Moldova, vol. XIX, p. 496, nr. 356. Este posibil ca acest Bogdan armeanul, „din târgul Botășeni”, invocat în document, să fie negustorul armean Bogdan Sahac, tot de acolo (vezi I. Caproșu, *O istorie a Moldovei...*), p. 37.

⁵ DRH, A, Moldova, vol. XXVI, p. 245, nr. 297.

⁶ Arhivele Statului Drobeta Turnu – Severin, *Documente* (Colecția dr. Constantin I. Istrati), II/28.

⁷ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 397 (*Duca, sub voce*).

⁸ Vezi Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, pp. 23 – 26.

⁹ ASI, *Documente*, MXIII/6.

încă înainte de 1641) și alți doi copii ai săi, Nastasia și Panhilie, ajunși la vârsta nubilității, din moment ce mama lor le făcuse izvod de zestre.

O mărturie hotarnică din 10 iulie 1776,¹⁰ dată de vornicii de Botoșani în pricina de hotar dintre moșiile Băiceni – a lui Ioan Gioanu medelnicer – și Curtești, îl amintește ca stăpân al Curteștilor pe Costășco Bran. Se menționează o hotarnică veche, a Miclescului vel logofăt (este vorba despre Gavril Miclescu, dest și mare vornic, ajuns la un moment dat stăpân al Băicenilor)¹¹, în legătură cu care este chemat să dea mărturie Gheorghiță Dămian, om bătrân ca de 70 de ani, „care au fost față când au hotărât logofătul Miclescu și l-au și bătut la toate sămnille ce scrie în hotarnica Miclescului ce au hotărât cu Ghiorghiță Cârștian din Curtești și cu alți boieri”¹². Scăzând vreo 60 de ani, am obține ca an al hotarnicei anul 1716. Într-adevăr, la 1 mai 1716, Gavril vornicul cel mare (Miclescu, *n.DB.*) hotărăște locul său din Băiceni dinspre ceilalți megieși. Cu acest prilej depune mărturie și soția vornicului Gheorghiță sîn Crăstian, „precum au apucat din bătrâni”, semn al originii sale locale¹³ și tot atunci copilul Gheorghiță Dămian, care a asistat la hotarnică, sigur nu din proprie voință, a fost bătut spre a ține minte, bătaie prielnică dacă e să ne gândim că 60 de ani mai târziu depunea mărturie pentru acele hotare.

La 7 august 1801, Vornicia de Botoșani scria boierilor caimacami în legătură cu cercetarea impresurării hotarelor dintre moșiile Băiceni, a lui Zaharia Gioanu și Curteștii spătarului Șerban Canano¹⁴. La 27 septembrie 1805, paharnicul Ioan Tăutul dă mărturie la mâna lui Zaharia Gioanu asupra celor ce a constatat în legătură cu pricina de hotar dintre moșia Băiceni, ce era a lui și Curteștii lui Dumitrache Crăstian ceauș¹⁵. După ce la 23 martie 1806, Alexandru Moruzi voievod porunea adunarea megieșilor moșiei Băiceni, pentru „dezbaterea” hotarelor¹⁶, o zi mai târziu el îi trimitea carte lui Constantin Crupenschi biv vel spătar, vornic de Botoșani, să meargă la fața locului pentru a soluționa conflictul de hotar dintre Zaharia Gioanu, stăpânul Băicenilor și sulgerul Vasile Chiriac, ce avea Curteștii¹⁷.

Informații cuprinzătoare în legătură cu moșia Curteștilor ne sunt oferite în mărturia hotarnică din 4 februarie 1814, pentru despărțirea moșiilor Mănăstirii Doamnei și Livada de către alte moșii vecine, mărturie iscălită de Andronache Donici și Ioan Tăutul, la acea dată, stăpânii Curteștilor fiind „sărdariul Vasile Chiriacu cu Dumitrachi Radu”¹⁸. Astfel, cerându-li-se călugărilor de la schitul Agafton să arate toate scrisorile ce le posedă pentru moșia pe care e ridicat schitul, ei scot la iveală, printre altele, o carte din 18 mai 1762, a lui Grigore Callimachi voievod, către „Niculai Pătrașcu pitar și Ananie, vornicu<1> de Botoșani”, în urma unei jalbe a sihastrului de la schit, pentru o poiană pe care Costășco Bran voia să o tragă spre moșia sa, Curtești.

Li se cere și serdarului Vasile Chiriac și lui Dumitrachi Radu să arate scrisorile ce au pentru moșia Curtești, aceștia aducând trei ispisoace vechi de la Miron Barnovschi, Moise Movilă și Vasile Lupu voievozi, arătându-se că satul Curtești se află sub bucovină, „adică sub codru”, împotriva târgului Botoșani, însă nu se arată hotarele, zicându-se doar să fie „după cum au îmblat din veci” (posibil semn al vechimii satului ?, *n.DB.*) Întemeindu-se pe hrisoave de la Ioan Mavrocardat (1743-1747) și Grigore al II-lea Ghica voievozi (1747-1748, în a patra sa domnie din Moldova), serdarul Chiriac cere ca hotarul din sus al Curteștilor, cu Mănăstirea Doamnei și Agaftonul, să fie pârâul Dresleuca. Același serdar vrea să întemeieze marginea de jos a Curteștilor pe baza a două mărturii hotarnice ale moșiei Băiceni, una din 1716¹⁹ și alta din 1721, ce sunt făcute după „arătarea” lui Ghiorghiță Cristian și a mamei sale, stăpânii Curteștilor și „strămoși dumisale sărdariului Chiriac”. Conform acestor mărturii, Băiceni merge alături de Curtești până peste Balta Arsă. Aceste mărturii nu au fost însă primite de vel logofătul Gavril Miclescu, prin diata sa, nefiind el mulțumit cu acele hotărături.

¹⁰ Tr. Ichim, „Documente”, în *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași*, fasc. 5, 1925, p. 213.

¹¹ ASI, *Documente*, CCLXXXI/12 (la acea dată stăpâna pârți din Băiceni).

¹² Foarte interesantă această pomenire a unui străvechi obicei românesc, acela de a aduce la hotarnice copii de vreo 10 – 14 ani (să nu uităm că de pe la 15 – 17 ani erau considerați apti pentru a procrea și a se căsători), care merg alături de hotarnici și sunt bătuți, probabil cu nuiua, ori de câte ori se pune un semn de hotar, spre a ține minte, peste ani, unde sunt acele semne și a putea depune, astfel, mărturie.

¹³ ASI, *Documente*, CCLXXXI/10.

¹⁴ Idem, CCLXXXI/15. Cum este singura dată când Șerban Canano este menționat ca stăpân al Curteștilor, credem că este vorba de o greșală a copistului, în fapt fiind vorba nu de Curtești, care în 1802 era al ceaușului „Dimitrache Sco-bihor” (Cristian, *n.DB.*), ci de Corni, moșie pe care Șerban Canano o stăpâna în același an (ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/104).

¹⁵ ASI, *Documente*, CCLXXXI/18.

¹⁶ Idem, CCLXXXI/22.

¹⁷ Idem, CCLXXXI/23.

¹⁸ Idem, CCLXXXII/26.

¹⁹ *Vezi supra*, nota 13.

Tot serdarul Vasile Chiriac vrea să meargă cu hotarul de nord al Curteștilor până în pârâul Dresleuca, dar împotriva acestei hotărâri stau scrisorile unor armeni din Botoșani, ce se trag din Lebădă armeanul, pentru un heleșteu ce au pe Dresleuca, în hotarul târgului, arătând ei un ispisoc din 16 mai 1628²⁰, de la Miron Barnovschi voievod, „de judecata ce a fost între Agopșa, feciorul lui Bogdan armanu și Duca comisul, stăpânul Curteștilor”, care voia să tragă acel heleșteu către hotarul Curteștilor și dovedindu-se că el este în hotarul târgului Botoșani, s-a dat pe comisul Duca rămas. Aceiași armeni mai invocă o carte, din 11 mai 1719, de la Mihai Racoviță voievod, referitoare la judecata dintre Lebădă armeanul și stăpânul Curteștilor, tot pentru acel heleșteu, dându-se dreptate lui Lebădă armeanul. După ce sunt arătate și scrisorile mănăstirii Sf. Nicolae din Botoșani, cei doi hotarnici, aga Andronache Donici și banul Ioan Tăutul pun rezoluția, conform căreia moșia Curtești nu poate „să se adape” în pârâul Dresleuca, proprietarii respectivei moșii fiind nevoiți să urmeze hotarnicele Mănăstirii Doamnei, în care heleșteul lui Lebădă rămâne în partea stăpânită de mănăstire. Se menționează și drumul ce vine de la Curtești și merge la Botoșani pe un pod, în marginea dinspre târg, prin capul dinspre răsărit al iazului. Cum pricina de hotar dintre moșia Livada, a Mănăstirii Doamnei și Curteștii serdarului Vasile Chiriac nu a putut fi stinsă, la 25 noiembrie 1814 postelnicul Costache Mavrocordat arată că a pus pietre de hotare între aceste două moșii, fiind absent Vasile Chiriac²¹.

În monografia sa dedicată Botoșanilor, Artur Gorovei redă rezumatele mai multor documente referitoare la moșia Curteștilor²², puse la dispoziție dintr-o colecție particulară, rezumate pe care le prezentăm și noi, pentru că ele, alături de alte documente ale aceleiași moșii, sunt esențiale pentru deslușirea modului în care „a curs” stăpânirea acestui sat din ocolul târgului Botoșani:

1786, Safta Brănoare, fiica răposatului Gheorghică Cârștian, este sora pitarului Chiriac Cârștian;

1790, Chiriac Cârștian îl are ca nepot pe Dumitrachi Radu, fiul Ilincăi Radu și tot atunci serdarul Chiriac are pricină cu medelnicearea Zoița Gioanesei, stăpâna Băicenilor;

1795, diata serdarului Chiriac Cârștian, căsătorit cu Smaranda. Copiii săi sunt Iordache, Costache, Panaite, Dumitrache, Ștefan (cărui îi lasă o moșie în ținutul Putnei) și Vasile;

1805, stăpânul Curteștilor este ceașul Dumitrache Cristian;

1805, Zoița este fiica lui Neculai Șeptelici, cumnată cu Iordache Timuș și este în judecată cu unchiul său, Dumitrachi Radu, fratele Mariei, mama sa, prima soție a defunctului Șeptelici (acesta, după moartea Mariei, s-a recăsătorit cu o altă Marie, fiica Perjului, având cu ea o fată, Catrina);

1827, sunt menționați Gheorghe Timuș, fiul Smarandei, soră cu Zoița, Fotachi și Iordachi Romano, fiii Zoiței, care îl au ca unchi pe Dumitrachi Radu (poreclit Bran), care a măritat-o pe Smaranda, nepoata sa, cu Iordachi Timuș;

1828, Fotachi și Iordachi Romano, cei doi frați, sunt fiii Zoiței, sora Smarandei, amândouă fiind fiicele lui Neculai Șeptelici și ale Mariei, fiica Radului Ceokmak (Ciomak ?);

1828, spătarul Toader Chiriac vinde Mariei Roset moșia Curtești;

1828, moare Dumitrachi Radu;

1844, Gheorghe Timuș vinde banului Iordachi Boian cinci părți din a opta parte din Curtești.

Alte documente utile în reconstituirea spiței de neam a stăpânilor Curteștilor și a modului în care „a curs” proprietatea lor asupra satului sunt următoarele:

– **1641 septembrie 16**²³, sunt menționați Ionașco Cârștian și frații săi, Gheorghică și Dumitrașco, feciorii lui Cârștian logofătul;

– **1802 av<g>ust**²⁴, Curteștii ceașului Dumitrache Scobihor²⁵ (Radu, *n.DB*) aveau 34 de birnici, nici un scutelnic;

– **1816**²⁶, Costeștii²⁷ sărdarului Vasile Chiriac aveau 46 de locuitori birnici, care dădeau un „cifert” de 110 lei. Serdarul avea și trei scutelnici;

– **1832 săpt<ăm>v<ri>e 2**²⁸, spătarul Costachi Roset²⁹ vinde moșia Curtești serdarului Iordache Boian,

²⁰ Vezi *supra*, nota 4.

²¹ ASI, *Documente*, CCLXXXII bis/21.

²² A. Gorovei, *op. cit.*, pp. 141 – 142.

²³ DRH, A, Moldova, vol. XXVI, p. 217 – 218, nr. 261.

²⁴ ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/104.

²⁵ La 1832 e menționată păhârnicăsa Maria Scobihorn, văduvă, avându-i copii pe Costache și Elenco (cf. Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 136)

²⁶ *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, p. 96.

²⁷ Evident scris greșit în loc de Curtești.

²⁸ ASI, *Documente* (Colecția Artur Gorovei), CCLXXXVI/12.

²⁹ Ajunge proprietarul moșiei moștenind-o de la Maria Matci Roset, mama sa (vezi și Alexandru V. Perietzianu -Buzău, *op. cit.*, p. 161), care cumpără în 1828, de la spătarul Toader Chiriac, părți din acea moșie.

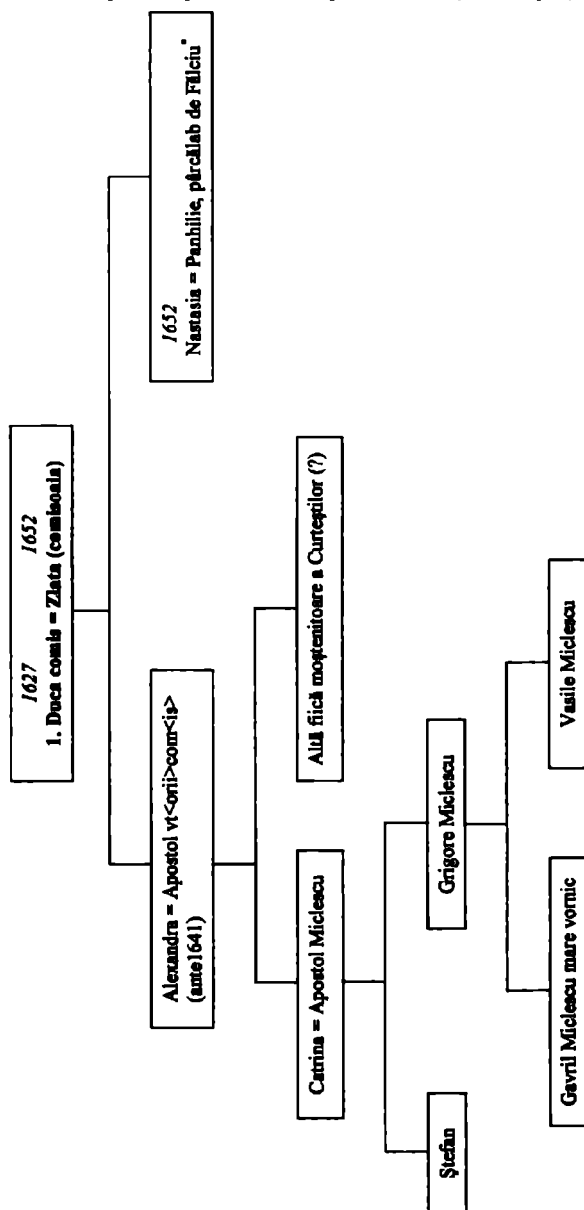
cu 22.108 lei și 14 parale, după prețuluiirea făcută de spătar acareturilor de acolo;

– 1834 mai 4³⁰, Vornicia de Botoșani îl însărcinează pe un slujitor al său să-i execute pe locuitorii din Curtești pentru repararea podurilor din acel sat;

– 1835 noiembrie 20, Curteștii, ai serdarului Iordache Boian³¹;

– 1829, „Fotachi Romano, paharnic cu pitac din 1828, născut în Moldavia, în târgul Botoșani, de 28 ani, fiul lui Simion Romano; locuiește în satul Curteștii, țin. Botoșani; are parte în moșia Curteștii, țin. Botoșani”³².

Prezentăm, mai jos „curgerea” moșiei Curtești așa cum s-a desfășurat ea în lumina izvoarelor documentare, nu înainte de a face precizarea că anul scris cu cifre cursive, în dreptul unui nume, reprezintă anul în care este atestată respectiva persoană ca stăpânind Curteștii, sau părți din acea moșie:

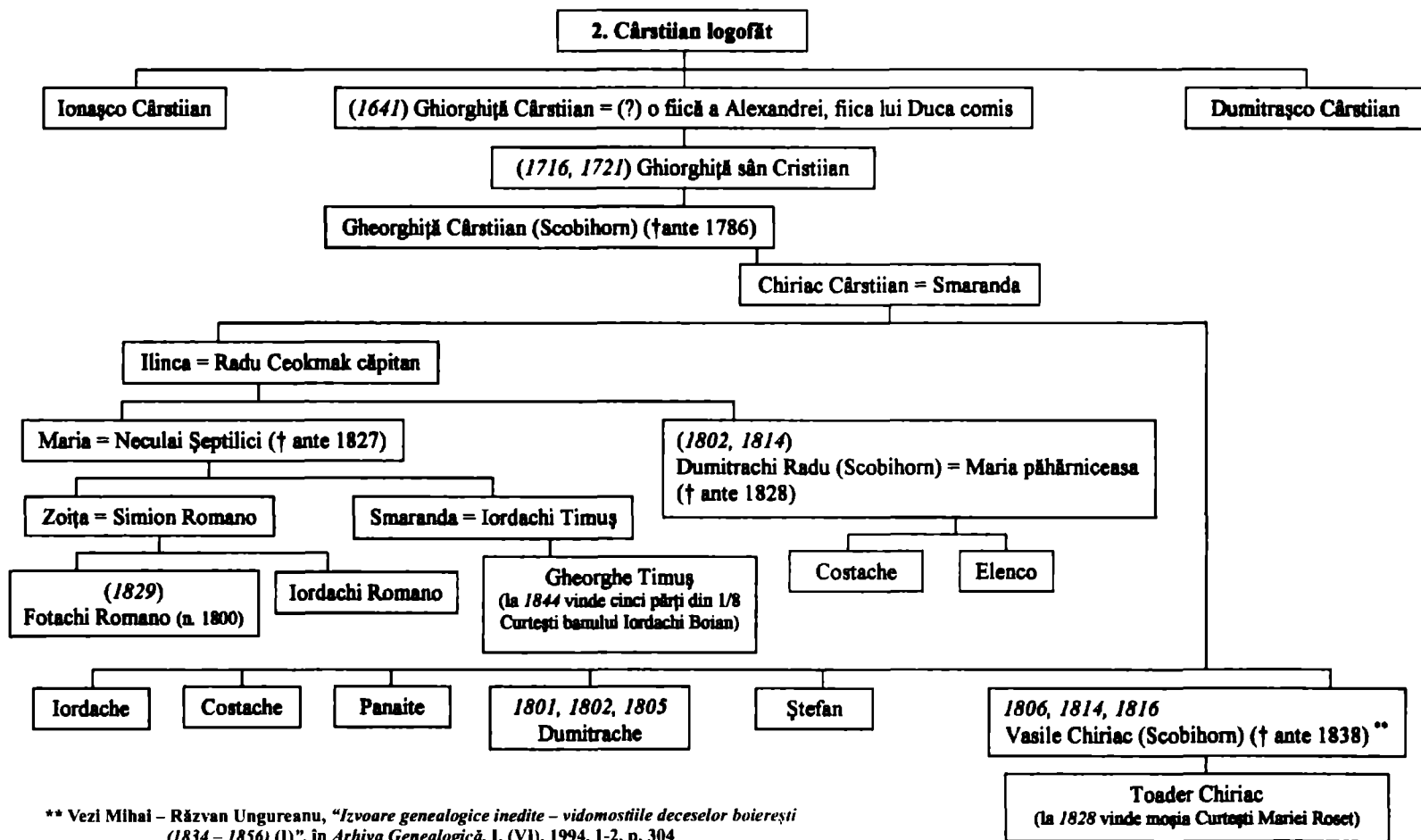

* N. Iorga, *St. p. doc.*, VI, p. 536.

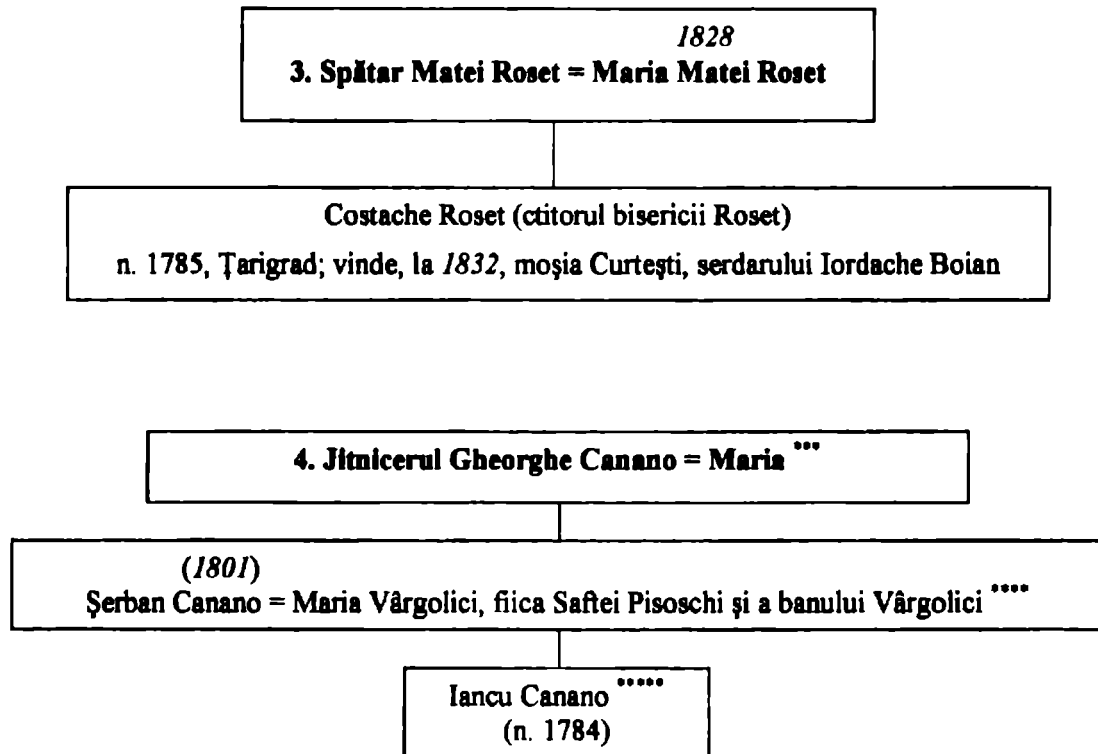
³⁰ ASI, *Documente*, CCMXXII/8.

³¹ ASBT, *Documente*, XXLIV/20.

³² Alexandru V. Perietzianu -Buzău, *op. cit.*, p. 163.

** Vezi Mihai – Răzvan Ungureanu, "Izvoare genealogice inedite – vidomostile deceselor boierești (1834 – 1856) (I)", în *Arhiva Genealogică*, I, (VI), 1994, 1-2, p. 304

*** ASBT, *Documente*, XIII/4.

**** Cf. Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 135.

***** Idem, XI/2

Verigile lipsă în aceste spițe de neam sunt, după cum se poate constata, cea care ar face legătura între Alexandra, fiica Ducăi comisul și soția lui Apostol comis al doilea, cu unul din urmașii logofătului Cârștiian, în stăpânirea căruia ajunge, la un moment dat satul Curtești, precum și cele dintre Ghiorghiță Cârștiian, fiul logofătului și Gheorghită sânn Cristiian, boier din Curtești la 1716, stăpân al Curteștilor la 1719, dar și dintre acesta din urmă și acel Gheorghită Cârștiian (Scobihorn), tatăl lui Chiriac Cârștiian, prin care „curge” stăpânirea Curteștilor, al Smarandei și Saftai Brănoae. O ipoteză a noastră, dacă s-ar dovedi adevărată, ar putea face legătura între neamul Ducăi comisul și cel al logofătului Cârștiian. În acest caz, Curteștii ar fi putut ajunge la Ghiorghiță Cârștiian, fiul logofătului, în urma căsătoriei acestuia cu o fiică a Alexandrei, alta decât Catrina fata comisului, și a lui Apostol, soțul acesteia. În acest caz, Curteștii trec mai departe la alt Ghiorghiță, **sânn Cristiian**³³, ca și bunicul său, nepot care-l avea ca **fiu** pe Gheorghită Cârștiian, zis și Scobihorn.

De aici, moșia Curteștilor este împărțită între **urmașii** acestui Gheorghe Cârștiian (Scobihorn), dintre care doar Smaranda nu e menționată ca stăpânind vreo parte a acelei moșii. Cum Safta Brănoae și soțul său Costache (Costașco) Bran se pare că nu au avut urmași, partea lor au dat-o nepotului de la frate al Saftai, Dumitrachi Radu, feciorul Ilincăi și-al lui Radu Ceokmak, pe care poate l-au și înfiat, din moment ce își capătă și porecla (de ce nu numele?) de Bran. Cum Dumitrache Radu o mărită pe Smaranda³⁴, nepoata sa de la sora Maria, cu Iordachi Timuș, pe care îl socotește chiar ginere, bănuim că a adoptat-o pe aceasta pe când, copilă nevârstnică fiind, îi murise mama, prima soție a lui Neculai Șeptelici, mort și el, nu înainte de a se recăsători cu o altă Marie, fata Perjului. Așa va ajunge Gheorghe Timuș, copilul Smarandei și a lui Iordache, să-i vândă banului Iordachi Boian, la 1844, partea sa din Curtești, adică cinci părți din a opta parte a Curteștilor. Și Fotachi Romano, fiul Zoiței, sora Smarandei, este menționat la 1829, când avea 29 de ani, ca stăpânind părți din Curtești. Partea sa din Curtești moștenită de la tatăl său, Gheorghită, o va da Chiriac Cârștiian fiilor, **Dumitrache Chiriac**, amintit ca stăpân al Curteștilor la 1801 și 1805, respectiv Vasile, care își va zice Chiriac, după prenumele tatălui său și al cărui fiu bănuim a fi Toader Chiriac, care vindea Curteștii (partea sa), la 1828, Mariei Roseti, soția spătarului Matei și mama lui Costache Roset, ctitorul bisericii botoșănene ce-i poartă numele. De la Costache moșia trece, în 1832, la serdarul Iordache Boian, care va mai cumpăra părți în Curtești și de la Gheorghe Timuș, în 1844. În sfârșit, la 1801 e amintit stăpânind la Curtești și Șerban Canano, despre care nu știm cum a ajuns răzeș acolo.

Lângă satul Curtești se află un alt sat a cărui vechime documentară coboară până spre a doua jumătate a secolului al XVI – lea, anume **Băiceni**. Prima mențiune documentară este din 6 octombrie 1609³⁵, dar din modul în care e redactat actul ne dăm seama că el ilustrează realități anterioare acestui an. La acea dată, Constantin Movilă voievod îi întârea lui Pătrașcu Udrea biv pârcălab, pentru 300 de taleri de argint, cumpărătura ce o făcuse în satul Băiceni, anume „a treia parte din sat, partea din mijloc și cu loc de heleșteu, ce le fusese driaptă ocină și moșie, din uricul de la Alexandru voievod” (probabil Lăpușneanu, *n.DB*), lui Crăciun și fratelui său Gavril fiii Petrăi, nepoți de fiu Anastasiei, strănepoți lui Lazăr. Coroborând acest document cu cele din *20 ianuarie 1613*³⁶ (Anisia, fiica lui Gavril Nemiș), *26 ianuarie 1624*³⁷ (Anesia, soră a Maricăi și a Rusului, cu toții fiii lui Gavril Nemiș și nepoți ai lui Crăciun), *5 martie 1618*³⁸ (Agafia fata Ruscăi), *<1603>*³⁹ (Agafia, fata Ruscăi), și *30 aprilie 1664*⁴⁰ (Ioan Novac și femeia lui, Odochia, fata Gaftiței, nepoata Gălcii din Orășani) rezultă următoarea spiță de neam:

³³ Amintit ca hotarnic în 1716 și stăpân al Curteștilor în 1721(vezi *supra*, notele 12 și 19).

³⁴ Putem chiar bănui că în momentul nașterii sale, sau imediat după, Smaranda ajunge orfană de mamă, fiind atunci adoptată de către Chiriac, unchiul său, poate și la îndemnul soției sale, Smaranda, al cărei nume de botez va fi dat și copiilor.

³⁵ *DIR*, A, Moldova, veac XVII, p. 257, nr. 334.

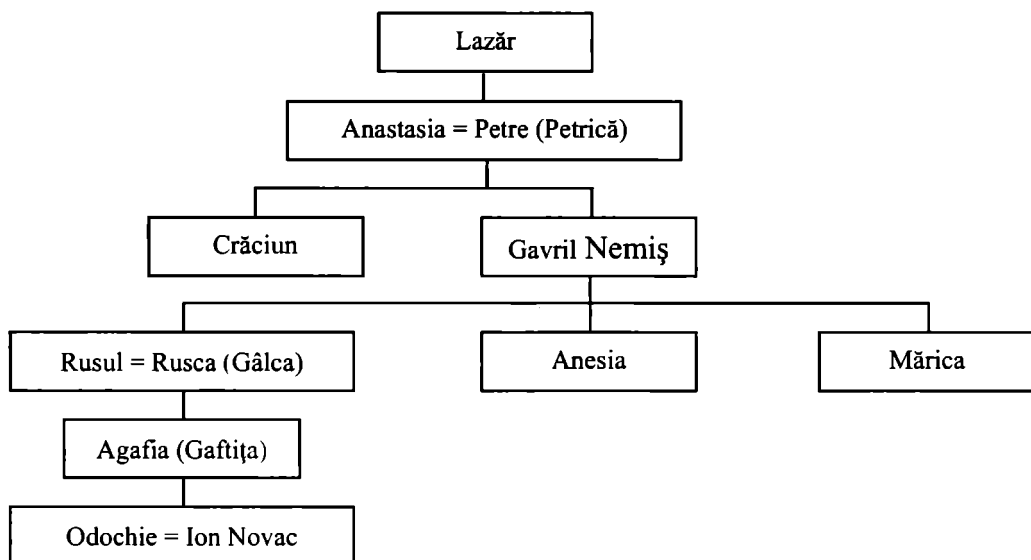
³⁶ *Ibidem*, vol. III, pp. 116 – 117, nr. 189.

³⁷ *Ibidem*, vol. V, p. 261, nr. 351.

³⁸ *Ibidem*, vol. IV, pp. 234 – 235, nr. 297.

³⁹ *Ibidem*, vol. I, pp. 66 – 67, nr. 99.

⁴⁰ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II, pp. 7 – 8.

Această a treia parte din Băiceni, pe care o cumpărase Pătrașcu Udrea, o va vinde la 8 ianuarie 1617, când era „mare vătag de Dorohoi”, tot pentru 300 de taleri de argint, lui Roșca mare vistiier⁴¹, Radu Mihnea întărindu-i lui Constandin Roșca stăpânirea peste acea parte de sat, la 12 martie 1617⁴². La 28 august 1639, Vasile Lupu voievod îi întărea lui Ștefan, fratele mitropolitului Varlaam, acea a treia parte din Băiceni, ce-i fusese cumpăratură lui Constandin Roșca de la Pătrașcu Udrea și pe care o pusese el zălog la fratele său, Gheorghe Roșca și nerăscumpărând-o, acesta din urmă o vinde lui Ștefan și nepotului său, Nechifor⁴³. Mai târziu, la 20 iunie 1644, mitropolitul Varlaam al Moldovei, mărturisca cum fratele său Ștefan și nepotul său, Nechifor, au vândut acea a treia parte din Băiceni lui Iorga vel vistiernic⁴⁴; pe la 1660, după moartea acestuia⁴⁵, averea sa este împărțită între cele trei surori ale sale, partea din Băiceni revenindu-i Alexandrei stolniceasa. La 5 august 1673, aceasta vinde acea parte lui Vasile Ceaurul mare logofăt și soției sale Maria⁴⁶.

La 1 mai 1716, la siliștea Băicenilor, „de ocolul Botoșanilor”, a marelui vornic Gavril Miclescu, vin Ion Abăza vornicul și Sandu Albotă clucerul, pentru a-i alege lui Miclescu locurile sale din Băiceni⁴⁷. Cu acest prilej se pun semne de hotare, deși nemaexistând acte pentru acele locuri și fiind chemați megieși, oameni buni și bătrâni și răzeși, nu s-au arătat oameni bătrâni care „să ia brazda în cap” și să porceadă la hotărât. Cum ajunsese acea parte din Băiceni în stăpânirea marelui vornic Miclescu ne arată un act din 20 februarie 1721⁴⁸, în care e înfățișată și disputa pentru acel loc dintre vel vornic și un nepot al vel medelnicerului Ionașco Isăcescul. La acea dată, în fața lui Mihai Racoviță voievod vin Gheorghe medelnicerul, nepot al lui Ionașco Isăcescu biv vel medelnicer și biv vel vornicul Gavril Miclescu, judecându-se pentru jumătate din moșia Tulbureni și a treia parte din Băiceni, din ocolul Botoșanilor.

Gheorghe medelnicer aduce un zăpis din 5 septembrie 1670, de la Alexandra stolniceasa, sora răposatului Iorga postelnic, în care se arată cum aceasta s-a tocnit cu Dumitrașco pitarul, feciorul stolnicului Nacu⁴⁹, pentru jumătate din satul Oncani, jumătate din Tulbureni și a treia parte din Băiceni. Toate acestea sunt date de Alexandra stolniceasa pitarului Dumitrașco, pentru 150 de lei bani gata. Tot Gheorghe medelnicer mai arată un zăpis de la Stroici (Stroe) spătar, fiul lui Dumitrașco spătarul, datat greșit la velet 7127, prin care Stroici pune zălog la Ionașco Isăcescul acea a treia parte a Băicenilor, în schimbul sumei de 20 de lei. La rândul său, biv vel vornicul Gavril Miclescu arată alt zăpis, de la aceeași Alexandra stolniceasa și de la fiul său, Toader vornicul, din 5 august 1673, pentru părți de ocină din

⁴¹ DIR, A, Moldova, veac XVII, vol. IV, p. 77, nr. 109.

⁴² Ibidem, pp. 114 – 115, nr. 154.

⁴³ DRH, A, Moldova, vol. XXV, p. 208, nr. 201 (publicat și la Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, II, p. 181).

⁴⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, II, p. 68.

⁴⁵ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 410.

⁴⁶ ASI, Documente, CCLXXXI/9.

⁴⁷ Idem, CCLXXXI/10.

⁴⁸ Idem, CCLXXXI/12.

⁴⁹ Pentru familia Nacu și înrudirile sale vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 421.

Tulbureni și din Băiceni, cumpărate de pitarul Dumitrașco Nacu pentru 60 de lei, acele părți fiindu-i mai de mult cumpărată fratelui Iorgăi. Având moșie acolo și vel logofătul Vasile Ceaurul, de la jupâneasa sa Maria, mama vornicului Gavril⁵⁰, în virtutea dreptului de *protimisis* „fiind ei moșinași mai vechi”, aceștia nu au vrut să ia alții locul și i-au întors pitarului acei 60 de lei și cu ce le-a mai rămas din cât a fost tocmeala au dat lui Toader vornicul, fiul Alexandrei stolniceasa.

Domnul dă rămas pe Stroici spătarul pentru acea a treia parte din Băiceni ce a pus-o zălog la Ionașco Isăcescul, pentru că tatăl său, pitarul Dumitrașco, își primise banii înapoi de la Maria, mama vornicului Gavril. Prin urmare, Mihai Racoviță voievod îi întărește biv vel vornicului Miclescu a treia parte din Băiceni și jumătate din Tulbureni, iar lui Gheorghe medelnicer, care e dat rămas de toată legea, jumătate din moșia Oncanilor. La 19 iunie 1721, mai mulți boieri hotarnici de prin părțile Botoșanilor, printre care Constantin Zbiera, Sandu Albotă, Pătrașcu Bașotă (Zosin) și Gheorghică Gorovei dau măturie pentru cercetarea ce au făcut-o, din poruncă domnească, la alegerea hotarelor moșiei Băiceni, a lui Gavril Miclescu, de către megieși, printre acești megieși fiind amintiți frații Vasilie postelnicul și Gheorghe medelnicerul, nepoții Isăcescului⁵¹.

Peste mai bine de 50 de ani, la 10 august 1772, Băiceni au un nou stăpân, anume Ioan șetrarul⁵², pentru ca peste alți aproape 30 de ani, la 7 august 1801, o măturie hotarnică a Vorniciei de Botoșani să-l menționeze ca stăpân al Băicenilor pe Zaharia Gioanu⁵³. Urmează un șir de documente ce au în prim plan litigiul de hotar dintre Băiceni Zahariei Gioanu și megieșita moșie a Curteștilor, stăpânită de neamurile lui Crăstian. În unul din aceste documente, cel din 16 martie 1806, se arată că Zaharia, **fiul medelnicerului Gioanu**⁵⁴, a ajuns stăpânul Băicenilor în urma diatei din 22 noiembrie 1741 a biv vel vornicului Gavril Miclescu⁵⁵. La 18 aprilie 1811, Zaharia Gioanu solicita Divanului scoaterea la mezat a moșiei sale, Băiceni, invocând datoriile pe care trebuie să le plătească⁵⁶. La 29 aprilie 1811, Vornicia de Botoșani îi scrie lui Constantin, telal-bașa de la Botoșani, spre a striga la mezat moșia Băicenilor. În urma acestui mezat, după ce se arată sumele oferite, Băiceni sunt adjudecați de către Sandu Sturdza, vechilul doamnei Smaranda Callimachi, pentru suma de 52.000 lei⁵⁷.

După ce stolnicul Iordachi Gioanu își dă învoirea ca fratele său, Zaharia, să vândă Băiceni⁵⁸, la 24 ianuarie 1814 acesta din urmă dă zapis „Măriei Sale, Doamna Smaranda Callimachi” pentru moșia Băiceni⁵⁹. Cu acest prilej, Zaharia arată că avea Băiceni de la mama sa Zoița, fiica paharnicului Vasile Adam, nepoata lui Gavril Miclescu biv vel logofăt. La 1802, Băiceni Zahariei Gioanu aveau 30 de locuitori birnici, nu exista nici un scutelnic⁶⁰. În 1816, când proprietar al Băicenilor devenise, de vreo doi ani, Smaranda Callimachi, pe moșie existau 40 de locuitori birnici, care dădeau un „cifert” de 100 de lei⁶¹. La 9 octombrie 1824, prețul la mezat pe trei ani ai moșiei Băiceni era de 6000 de lei⁶², sau cel puțin atât îl împuternicea să dea Maria jidoavca pe un oarecare Costachi. Mai târziu, Băiceni și alte moșii ale Smarandei Callimachi vor fi scoase la mezat, pentru acoperirea datoriilor pe care aceasta le avea la ginerele său, hatmanul Constantin Paladi. Despre aceasta, însă, mai încolo, când ne vom referi la Mănăstirea Doamnei.

Ce s-a întâmplat cu celelalte părți din Băiceni, altele decât acea a treia parte care, cumpărată de Pătrașcu Udrea de la Crăciun și Gavril Nemiș a ajuns, în final, la Smaranda Callimachi? O spun, mai mult sau mai puțin explicit, câteva documente. Astfel, la 28 septembrie 1646, Simion, Varvara și Ilinca, toți copiii Solomie, fata Condrii lui Rugină, vând dreapta lor ocină și moșie din Băiceni, partea lor, a șasea parte din sat, cu heleșteu, cu loc de fânaș și cu tot venitul ce se va alege, comisului Grigorie, pentru

⁵⁰ Maria fusese măritată înainte cu spătarul Grigore Miclescu, avându-i ca fii pe Gavril (viitorul mare vornic) și Vasile Miclescu (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 416).

⁵¹ ASI, *Documente*, CCLXXXI/13.

⁵² Idem, CCLXXXI/14.

⁵³ Idem, CCLXXXI/15.

⁵⁴ Despre Zaharia Gioan știm că la 1829 era serdar cu caftan, născut în Iași, pe la 1769, ca fiu al medelnicerului Ioan Gioan, (șetrar la 1772, când stăpânea Băiceni). Îl avea ca frate pe Iordache Gioan, născut tot la Iași, la 1759 și stăpânind, cum arată documentele, moșia Tulburenilor (cf. Alexandru V. Perietzianu – Buzău, *op. cit.*, pp. 164 -165). La 1820, Iordachi Gioan era stolnic, având-o ca soție pe Antița (vezi Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 120). Moare în 1838, în același an cu Vasile Chiriac, fostul proprietar al Curteștilor, cu care avusese mai înainte pricini de hotar pentru moșiile lor (cf. Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, anul 1838, I. stolnic Ioan Joian, p. 304).

⁵⁵ ASI, *Documente*, CCLXXXI/21.

⁵⁶ Idem, CCLXXXI/26.

⁵⁷ Idem, CCLXXXI/27.

⁵⁸ Idem, CCLXXXI/29.

⁵⁹ Idem, CCLXXXI/30.

⁶⁰ ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/104.

⁶¹ *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, p. 96.

⁶² ASI, *Documente*, XDIX/83.

80 de lei bătuți⁶³. Înainte de aceasta, la 22 aprilie 1633, Alexandru Iliș voievod îi întârea lui Dumitru Botoșanul o parte de ocină din satul Băiceni, de la ținutul Hărlăului, „câtă să va alege din vatra satului și din câmp și din pădure”, cumpăratură a lui Dumitru „de la Rugină diacul din Șilișău, pentru 64 zloți bătuți”⁶⁴. Așadar, unul din „bătrânii” după care umbla satul Băiceniilor era cel al familiei Rugină. La 3 martie 1648, Măricuța, „șoltzuoae de Botoșani și Pavăl de Botoșani și Ionașco, ficiorul lui Dumitru șoltzului de Botoșeni” vând părțile lor de ocină din satul Băiceni, ce i-au fost cumpăratură lui Dumitru (Botoșanul), aceluiași Grigorie comisul, care cumpărase la 1646 și de la urmașii Condei Rugină⁶⁵. Cum prețul tranzației a fost de 200 de lei bătuți, ne putem închipui că aceste părți de ocină reprezentau de câteva ori mai mult decât acea a șasea parte de sat cumpărată la 1646 tot de Grigore comisul, pentru numai 70 de lei bătuți.

Credem că acest Grigore comisul, care a cumpărat părți însemnate din moșia Băiceniilor, este chiar Grigore Miclescu, care fusese la un moment dat vornic de Botoșani⁶⁶. După moartea sa, cât timp fiii Gavril (ajuns mare vornic) și Vasile Miclescu vor fi fiind nevârstnici, aceste părți de ocină din Băiceni îi vor reveni soției sale Maria⁶⁷, care i le va lăsa apoi lui Gavril Miclescu, unul din fii. Printr-o ciudată întorsătură a destinului, la 1829 moșia Băiceni era a lui „Iordache Șandre, serdar cu caftan născut la satul Șandriceni, ținutul Dorohoiului, de 40 de ani, fiul postălnicului Gheorghe Șandre”⁶⁸. Conform unei spițe de neam din 20 martie 1819, întărită de obștescul Divan⁶⁹, el se trăgea din Șandru, mare dregător de la sfârșitul secolului al XV-lea, strămoș al familiei Rugină⁷⁰. Un urmaș al acestui Șandru ajunsese proprietar al satului Băiceni în care, cu veacuri în urmă, avuseseră ocini neamurile sale din familia Rugină!

Un sat din ocolul Botoșanilor întemeiat sau repopulat de domnie din rațiuni economice este cel al *Dracșanilor*. Nu începe îndoială că principalul rost al locuitorilor de aici era acela de a întreține și a exploata, în folosul domniei, imensul puciu de apă al iazului cu același nume de pe Sitna, azi cel mai mare iaz natural din țară, cu cele circa 400 de ha ale sale⁷¹. Potențialul economic al regiunii, mărimea neobișnuită a iazului, așezarea în imediata apropiere a unui vechi șleah ce lega Iași, prin Șipote și Stroești, de Botoșani, au dus, în fapt, la apariția mai multor așezări pe malul său sau în apropierea iazului: Dracșani, Draxini, pentru ca la 4 august 1763, într-un ispisoc hotarnic, să se menționeze moșia Bozieni ca fiind „una din săliștile Dracșanului”⁷². Credem că toponimul *Dracșani*, cu formele sale documentare Dracșanul, Drăcșeni, Drăgșen<i>, dat deopotrivă apei și așezării pe care potențialul său economic a generat-o, derivă dintr-unul din numele proprii Drag, Dragul, Dragoș, Drăguș, extrem de familiar în arealul intracarpatic, ajuns în regiune odată cu unul din purtătorii săi. De altfel, cercetările arheologice efectuate aici au dus la descoperirea unor „resturi de locuire atribuite secolelor XIV-XV și XVI-XVIII, reprezentând vatra unui sat dispărut, foarte posibil chiar a vechiului sat Dracșani”⁷³.

Într-un opis al documentelor moșiiilor de la ținutul Botoșani, alcătuit la 20 mai 1841, este menționat un ispisoc sârbesc din 22 aprilie 1548, de la Iliș <Rareș>, „doveditor despărțirii dintre moșiile Jolcujăni (Jolcășeni, azi inclus în Tocileni, *n.DB*) și Dracșanii”⁷⁴. Dar prima mențiune a așezării se face într-un izvor turcesc, referitor la invazia otomană din 1538, când însuși Soliman Magnificul, în fruntea oștilor sale, a atacat Țara Moldovei pe al cărui domn, Petru Rareș, voia să îl înlocuiască⁷⁵. În același opis este menționată o scrisoare, din 11 mai 1632, a câtorva locuitori care dau „celui de atunci stăpân a Dracșanului patru vecinătăți loră”⁷⁶. La 27 iulie 1644, Vasile Lupu voievod judecă în pricina de hotar a urmașilor lui Alexa șetrarul cu locuitorii satului *Slobozia* Dracșenilor de la ocolul târgului Botoșani, pentru niște locuri din acel

⁶³ Idem, CCLXXXI/6.

⁶⁴ DRH, A, Moldova, vol. XXI, p. 417, nr. 324. Rugină diacul din Șilișău (Hilișeu, *n.DB*) era Condrea Rugină.

⁶⁵ ASI, *Documente*, CCLXXXI/8.

⁶⁶ La 10 mai 1641 e menționat Gligorie postelnicul, vornic de Botoșani (cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 219; vezi și N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 416).

⁶⁷ Măritată apoi, din nou, cu Ștefan (Ceaurul) Vasile. Într-un zapis din 5 august 1673, invocat de Gavril Miclescu în disputa sa cu nepoții Isăcescului, jupăneasa Maria, mama lui Gavril, răscumpără o bucată de loc din Băiceni, invocând dreptul de protimisii „fiind ei moșinași mai vechi” (vezi *supra* nota 50, și trimiterea din text).

⁶⁸ Alexandru V. Perietzianu – Buzău, *op. cit.*, p. 164.

⁶⁹ *Ibidem*; potrivit acestei spițe, familia serdarului începea din anul 1287 (6795)!

⁷⁰ Cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 286.

⁷¹ Cifra de 40.000 de ha, preluată dintr-o lucrare a profesorului I. D. Marin este o greșeală de tipar (vezi I. D. Marin, *Botoșanii – apanaj al Doamnelor Moldovei*, p. 32).

⁷² ASI, *Documente*, LDVI/8 (nr.10).

⁷³ Alexandru Păunescu, Paul Șadurschi, Vasile Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. II, București, 1976, p. 328 (nr. 182).

⁷⁴ ASI, *Documente*, LDVI/8 (nr. 1).

⁷⁵ Mihail Guboglu, Mustafa Mehmed, *Cronicle turcești privind Țările Române (secolele XV – mijlocul secolului al XVIII-lea)*, vol. I, București, 1966, p. 22.

⁷⁶ ASI, *Documente*, LDVI/8 (nr. 2).

sat, hotărând ca nepoții și strănepoții Alexei șetrarului să-și stăpânească părțile din sus, iar sătenii sloboziei părțile din jos⁷⁷.

De remarcat faptul că în anul 1644 locuitorii de aici aveau un statut fiscal aparte, ca unii ce erau **slobodnici**. Care era pricina pentru care locuitorii căpătaseră acest privilegiu de la domnie, pentru că era într-adevăr un privilegiu, ne spune Robert Bargrave, un călător englez care în drumul de la Constantinopol la Londra trece, în 1652, prin Moldova. Ajungând la Dracșanii de lângă Botoșani, sat pe care îl el plasează greșit în ținutul Cărligăturii, are prilejul de a asista, într-un atelier local de dimensiuni destul de mari, la fabricarea potasei⁷⁸. Meșteșugul potăsăriei folosea aceeași materie primă ca și cel al sticlăriei, anume cenușa de potasiu, care rezultă din arderea lemnului. Prin calcinarea cenușii de potasiu se obținea potasa sau soda caustică, din care se fabricau săpunurile⁷⁹. Conform aceleiași relatări, prin arderea copacilor (un anumit soi de stejar, asemănător fagului englezesc) se puteau obține două calități de potasă, una mai bună, care dacă era ținută în aer rece se topea după circa o oră și alta de calitate mai slabă. Și mai interesantă este o altă informație pe care o conține relatarea lui Bargrave: cel care coordona acest centru de fabricare a potasei de la Dracșanii era un scoțian, Black pe numele său⁸⁰! În aceste condiții, este de înțeles de ce Dracșanii au fost, pentru o bună perioadă de timp (probabil cât a funcționat această potăsărie), moșie răzeșească, la fel cum se poate explica și intervalul îndelungat în care a existat această slobozie, ambele ipostaze derivând din interesul domniei de a exploata direct această sursă de câștig, în condițiile în care o mare cantitate din potasa fabricată ajungea, pe bani frumoși, peste granițele țării⁸¹.

La 26 iulie 1664, Eustratie Dabija voievod scria vornicilor de Botoșani despre jalba călugărilor mănăstirii Humor, cum că satul lor, Feredieni, ar fi împresurat de alte sate⁸². Conformându-se poruncii domnului, Toader Jora și Vasile Talpă, vornicii de Botoșani, strâng oameni buni și bătrâni pentru a face cercetarea cuvenită. Printre ei, Lupul Rusul, din Slobozia lui Drăgșan, „ce ține minte pe Petru vodă cel Șchiop” (având deci peste 80 de ani), Grigorie vătămanul, tot de acolo, Vasilie Vântu, Macsim, Simion, Petruță și Pătrașcu, toți din aceeași slobozie. Dând răspuns domnului în legătură cu rezultatul cercetării, vornicii de Botoșani arată, la un moment dat, că seliștea Feredieni se afla între „Slobozia Mării Tale lui Drăgșan și între satul Stroești, pe Sitna”⁸³. Așadar, la această dată, locuitorii așezării de aici, aflate în continuare în proprietate devălmașă, răzeșească și depinzând direct de domnie, continuau să se bucure de privilegiile fiscale ce le erau conferite de statutul de slobozie. Mai înainte de această dată, la 19 martie 1651, Solomon, clucerul cel mare⁸⁴ și alți locuitori de la coada heleșteului Dracșani se plângeau domnului de atunci, Vasile Lupu, de abuzurile „dirigătorilor de Botoșani”, care „îmblă de fac nevoe și val oamenilor de bani și-i dezbracă, zicând că prind piaștele ce iasă din hăleșteu într-apă dulce când vine apa mare”⁸⁵. Conținutul documentului ne lasă să înțelegem că un gard împărțea, practic, iazul în două: o parte, ce era administrată de oamenii domniei și alta, lăsată în folosul răzeșilor obștii („Iar de la gard în sus ca să n-aibă diregătorii nice o treabă a mai învăliu oamenii pentru cartea domniei mele, ci să fie cum au fost la alți domni ce au fost mai înainte de noi”), urmând ca acești dregători să supravegheze numai partea de la gard în jos.

La 31 decembrie 1689, Constantin Cantemir voievod îi dă lui Iordache (Gheorghe) Roset, marele vistier, satul „domnesc” Drăgșanul, din ocolul Botoșanilor, cu vecini, cu heleșteul cel mare și cu vaduri de moară în Sitna, precum și fostul târg Șcheia, pentru că ajutase țara cu 15.000 lei (30 de puni de bani), la vreme de mare nevoie, fiind țara „biruită cu toate neputințele” după domnia lui Dumitrașcu Cantacuzino. „Fiindu această săracă de țară spăimată din sus de tâlhari, dinspre Soroca și Orhei de căzaci, Țara din Jos de tătari și fiind și slujitori de apărare cu mare cheltuială”, domnul n-a putut să-i dea înapoi decât 3000 de lei din țară și din cămăra domnească. Pentru 12.000 de lei i-a dat Șcheia și Slobozia lui Drăgșan, prețuite la 9000 de lei⁸⁶. Cu acest prilej se menționează și faptul că satul fusese dăruit de Iliș Alexandru, care nu știa „rândul țării”, lui Ursachi marele vistier, ce-i era domnului fin de cununie⁸⁷,

⁷⁷ CDM, III, pp. 346 – 347, nr. 1730.

⁷⁸ Robert Bargrave, *Povestirea unei călătorii pe uscat de la Constantinopol la Dunkirke*, în *Călători străini*, vol. V, 1973, pp. 493-494.

⁷⁹ Cf. Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, p. 141.

⁸⁰ Robert Bargrave, *op. cit.*, pp. 493 – 494.

⁸¹ N. Iorga, *St. și doc.*, vol. XX, p. 72, *apud* Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 141.

⁸² ASI, *Documente*, DCCXCI/249.

⁸³ Idem, DCCXCI/250.

⁸⁴ Este vorba de Solomon Bârlădeanu, care fusese și vornic de Botoșani prin 1648 (Vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 349).

⁸⁵ ASI, *Documente*, CCCXXIII/62.

⁸⁶ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. XI, pp. 212 – 215. Pentru modul în care se împrumutase domnul și semnificația reală a gestului său vezi I. Caproșu, *op. cit.*, p. 111. Informații despre acest Iordache (Gheorghe) Roset la N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 436 – 438.

⁸⁷ Despre destinul tragic al acestui mare boier, ajuns falit după ce fusese pe culmile bogăției, precum și despre

precizându-se că Ursachi nu a ținut acel sat nici în timpul domnilor următori, anume Gheorghe Duca, Ștefan Petriceicu, Dumitrașcu Cantacuzino și Antonie Ruset.

Prin diata sa din noiembrie 1720, Gheorghe Roset lasă fiului său, Constantin, moșia Dracșani⁸⁸. La 16 iulie 1723, pahamicul Constantin Roset cumpără de la Pătrașcu Bașotă (Zosin) stolnicul, stăpân al Jolcășenilor și Bălușenilor de mai sus de Dracșani, o parte din Dracșani și Ciorăanii de lângă ei⁸⁹. Așezat lângă vechiul șleah care, după cum am mai afirmat, lega mai îndeaproape decât drumul prin Hârlău, Iași de Botoșani, Dracșanii erau supuși abuzurilor dregătorilor domnești aflați în trecere pe acolo. Urmare probabilă a unei plângeri a vornicului Constantin Roset, prin care îi sesiza domnului de atunci, Constantin Mavrocordat⁹⁰, aceste aspecte, la 21 aprilie 1742 voievodul dă carte vornicelului și oamenilor din Dracșani spre a fi apărați dinspre dregătorii domnești de cai de olac, podvezi, mâncare fără bani, nefiind acolo *menzi*⁹¹. În același an, domnul dă o nouă carte socrului său, Constantin Roset, învoindu-se ca acesta să oprească tot fânul cosit pe moșia sa de la Dracșani și să dea înapoi banii pe care îi primise pentru acest fân, deoarece aceia care l-au cosit au intrat acolo fără știrea și tocmeala sa, iar fânul cosit îi este lui necesar⁹². În drumul său prin Moldova, abatele Boscovich trece, la 9 iulie 1762, prin Dracșani, ai cărui locuitori, auzind că sosește un ambasador (era vorba de ambasadorul Angliei la Poartă), fugiseră știind că această vizită putea însemna noi impuneri pentru ei. Boscovich a văzut la Dracșani vreo 90 de stupi de albine așezate în câte un trunchi scobit de copac acoperit deasupra, pentru fiecare dintre stupi locuitorii plătind domniei 8 parale⁹³.

În primii ani ai secolului al XIX-lea, Dracșanii și Dracsânii (azi Draxini) se aflau în stăpânirea beizadelei Dimitrie Mavrocordat⁹⁴, fratele fostului domn al Moldovei, Alexandru II Mavrocordat (zis „Delibey”) ca fiu al lui Constantin Mavrocordat și Ecaterinei (Catrinei) Roset, nepot după mamă al fostului proprietar al Dracșanilor, vornicul Constantin Roset.

La 17 iulie 1806, Alexandru Moruzi voievod dădea la mâna beizadelei Dimitrie Mavrocordat porunca sa pentru reglementarea unor neînțelegeri între acesta și locuitorii de pe moșiile Dracșani și Drăcseni, de la ținutul Botoșani, în urma plângerii pe care o făcuse beizadea, cum că locuitorii celor două moșii „nu numai că să împotrivesc a nu lucra zilele hotărâte după ponturile g<os>pod, dar încă în tărie lor ar fi stricat câteva din locul de fânaț, făcându-l imaș pentru trebuința vitelor lor cu care nu puțină păgubire ar fi pricinuit luminării sale”⁹⁵. Se arăta, în aceeași carte domnească, faptul că pentru cercetarea pricinii fusese rânduit Grigorie Tomiță, diac de vistierie, căruia i se poruncise ca „mai întâi măsurând tot locul de fânaț să împartă lăcuitorilor fânațului trebuincios după hotărâre ponturilor g<os>pod și asămine și imaș să de, iarăși după hotărâre ponturilor [...] și dându-le oareșice mai mult. Și deosebit să le de și locul trebuincios pentru arături și sămănături cu îndestulare și după trebuințe ce vor ave, care loc de fânaț și de imaș, cum și de hrană, ce li se va da să fie de o parte, iar nu împrăștiat pe la mai multe locuri, ca să aducă stricăciuni moșiilor și păgubire luminatului beizade”. Dacă sătenii vor avea trebuință de mai mult fân, ei îl vor putea lua de la vechilul lui Dimitrie Mavrocordat, înțelegându-se ca „ori în bani sau în zăle să-și poată întâmpina trebuința”. Dacă vreunii dintre locuitori se vor arăta cu nesupunere și nu vor urma porunca domnească, vechilul este rânduit ca „dintre cei răzvărători pe doi – trii să-i pună în fie<a>ră și să-i aducă aice ca să-și ia căzuta cercetare spre pilda și altora”. În final, se arată că și vornicilor de Botoșani li se va porunci să dea acelui diac de vistierie „cuviniinciosul ajutor la cercetare”.

S-a păstrat și cartea trimisă de la Vistierie către diacul Grigore Tomiță de acolo, căruia i se aduce la cunoștință porunca lui Alexandru Moruzi și i se cere ca în cercetarea ce o va face la Dracșani și Dracsâni să fie cu „sălință atât spre punire la cale și odihna lăcuitorilor, cât și spre nesupărare și nepăgubire Mării sale beizade”⁹⁶.

Murind Dimitrie Mavrocordat în anul 1817, moșia Dracșanilor e moștenită de fiul acestuia, Constantin (Costache Mavrocordat)⁹⁷, după „Împărțala între dumilor boierii frați Mavrocordătești pe moșii și

consecințele nefaste ale cămătăriei, pentru cei care o practicau, vezi I. Caproșu, *op. cit.*, p. 144 și 145, nota 361.

⁸⁸ ASI, *Documente*, LDVI/8 (nr. 4).

⁸⁹ Idem, LDVI/8 (nr. 6).

⁹⁰ Constantin Roset era socrul lui Constantin Mavrocordat, fiica sa – Catrina – fiind a doua soție a domnului (cf. C. Gane, *op. cit.*, vol. II, p. 19 și urm.).

⁹¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, nr. 508.

⁹² *Ibidem*, nr. 996.

⁹³ *Călători străini*, vol. IX, p. 484.

⁹⁴ Cf. I. Mavrocordat. *Arbore genealogic alcătuit de Paul Cernovodeanu*, Anexă la *Istoria Românilor*, vol. VI, coord. dr. Paul Cernovodeanu, prof. dr. Nicolae Edroiu, EE București, 2002 (în continuare I. Mavrocordat. *Arbore genealogic...*).

⁹⁵ ASI, *Documente*, CXXXVI/22.

⁹⁶ Idem, CXXXVI/23.

⁹⁷ Vezi I. Mavrocordat. *Arbore genealogic...* Se născuse pe la 1773 la Cristești – Iași, unde văzuse lumina zilei, la 1744, și tatăl său. În 1810 se căsătorește cu Casandra Balș, urmașii lor fiind scoborâtori în România (cf. *ibidem*).

alte averi părințești⁹⁸, făcută la 27 decembrie 1806. Prin hrisovul din 2 noiembrie 1817, domnul Scarlat Alexandru Callimachi legiuiește „târgul Sulițoae ce este pe moșia Dracșanul”⁹⁹, impulsionează prin aceasta avântul economic al așezării. La 16 martie 1820, Mihai Șuțu voievod dă și el o carte pentru alcătuirea unui târg pe moșia Dracșani, din ținutul Botoșani, a lui Costache Mavrocordat biv vel postelnic¹⁰⁰. Despre avantajele pe care le presupunea statutul de târg stă mărturie zapisul din 23 aprilie 1820, pentru vânzarea cu bezmen a unui loc de dugheni „în târgul Drăcșani, din ținutul Botoșani”¹⁰¹. O chitanță din 6 iulie 1828, a vomicilor de Botoșani, pentru cerealele primite din satul Dracșani și destinate oștilor împărătești rusești, care ocupau din acel an Principatele, arată că se luaseră de acolo peste zece tone de cereale (făină și crupe)¹⁰². Dacă la 1802 Dracșanii beizadelei Dimitrie Mavrocordat aveau 140 de locuitori birnici și nici un scutelnic¹⁰³, la 1816 numărul lor crește la 220, dând un „cifert” de 530 de lei, aici beizadeaua având 24 de oameni fără bir¹⁰⁴. În sfârșit, la 14 ianuarie 1829, hatmanul Costachi Mavrocordat, fiul lui Dimitrie, vinde de veci lui Spiridon Andrei Pavlu „moșiia Dracșanul cu săliștile, în care să cuprindă și proșesul pentru documenturile numitorilor moșii ce au fost amanet la Andrei Pavlu și s-au pierdut în vremea răzvrătirii urmată la anul 1821”¹⁰⁵. Mai târziu, Spiridon Andrei Pavlu va vinde această moșie, la rândul său, unui oarecare stolnic Costache Neculau¹⁰⁶. Între timp, în statistica din 1835, Dracșanii apăreau la ocolul Coșulii, pentru ca în 1838 să treacă la ocolul Miletinului¹⁰⁷.

La 14 decembrie 1632, Alexandru Iliăș voievod le dăruia lui Cârstea uricar și lui Cazacu cămăraș satul Ruși, „mai sus de Botășeni, ascultător de ocolul târgului nostru Botășeni, cu locuri de iazuri și de mori la Sitna, de asemenea și la alte văi cu locuri de iazuri și de răbnice”¹⁰⁸. Pretextul și motivul real ale acestei danii sunt arătate într-un alt act al lui Alexandru Iliăș, din 22 martie <1633>, prin care domnul îi dăruia satul Ruși, de la ocolul Botoșanilor, lui Cârstea Chiusea Brăileanul, pentru slujbă credincioasă în țări străine (pretextul) și pentru că dăduse în vistieria domnească 250 de taleri de argint¹⁰⁹ (adevăratul motiv). Credem că satul a fost inițial o slobozie, în care unul din domnii Țării Moldovei a adus oameni de peste graniță, din părțile rusești, pe care i-a colonizat pentru a valorifica potențialul agricol al zonei și, poate, pentru a presta anumite sarcini în beneficiul ocolului și al curții domnești de la Botoșani, în apropierea cărora au și fost, de altfel, așezați. Într-un hrisov de la Vasile Lupu, din 24 martie 1635, întăritor pe niște ocini din satul Stănțești, se arată că acele ocini le fuseseră cumpăratură celor ce le stăpâneau „de la unii oameni de ai lor ce se numesc ruși”¹¹⁰. În același document se menționează că domnul întărea și o bucată de hotar a Stănțeștilor, care „fuseseră cotropită de satul Rușii și de Popouți”, fiind scoasă încă din timpul domniei lui Ieremia Movilă, cu privilegiu apoi și de la Simion Movilă¹¹¹. Satul Ruși exista, așadar, pe la începutul secolului al XVII-lea, în timpul domniei Ieremiei Movilă, fiind probabil mai vechi. Documentul mai ilustrează un anumit grad de aservire a locuitorilor din Ruși, care erau „oameni ai lor”, adică ai celor din Stănțești.

Vasile Lupu va întări acest sat Cârstei Chiusei Brăileanul în mai multe rânduri, motivând acest lucru și prin „slujba lui dreaptă și credincioasă”¹¹²: la 11 mai 1634¹¹³, 11 mai 1638¹¹⁴ și 7 iunie <1639>¹¹⁵. Ipoteza noastră referitoare la motivele economice, dar și demografice, care au dus la înființarea unei slobozii a Rușilor este confirmată de un act din 8 octombrie 1648, de la același domn Vasile Lupu, prin care Vasile, căpitanul din Costinești și soția sa Avrămia, iau la schimb, de la Dumitrașcu din Ipotești și Irina, soția acestuia, opt jirebii și jumătate „din pământul curții din jos ce să chiamă Rusii”¹¹⁶. Este evident, așadar, că

⁹⁸ ASI, Documente, LDVI/8 (nr. 19).

⁹⁹ Idem, LDVI/8 (nr. 20).

¹⁰⁰ BAR „Creșterea colecțiilor”, XIX, (oct. – dec.), 1911, CXI/7.

¹⁰¹ Documente din colecția C. Iordăchescu, în BAR „Creșterea Colecțiilor”, XLIX – LIII, 1938 – 1942, doc. nr. 47.

¹⁰² ASI, Documente, DLXXXVIII/142.

¹⁰³ ASB, Documente istorice, CXXXVI/104.

¹⁰⁴ *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, p. 95.

¹⁰⁵ ASI, Documente, LDVI/8 (nr. 28).

¹⁰⁶ Idem, LDVI/8 (nr. 30, 31, 32).

¹⁰⁷ Adrian Macovei, *op. cit.*, (V), p. 182.

¹⁰⁸ DRH, A, Moldova, vol. XXI, p. 327, nr. 258.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 412, nr. 319.

¹¹⁰ DRH, A, Moldova, vol. XXIII, p. 72, nr. 65.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 73.

¹¹² *Ibidem*, p. 461, nr. 399 (actul este din 14 aprilie 1636).

¹¹³ DRH, A, Moldova, vol. XXII, p. 130, nr. 120.

¹¹⁴ DRH, A, Moldova, vol. XXIV, pp. 344-345, nr. 349.

¹¹⁵ DRH, A, Moldova, vol. XXV, p. 161, nr. 144.

¹¹⁶ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II, pp. 180 – 181, nr. 14.

fosta slobozie fusese întemeiată în apropierea curții domnești, pe pământul acesteia, locuitorii fiind datori, în schimb, cu anumite sarcini fiscale, poate și militare, după ce scutirile presupuse de statutul de slobozie se vor fi încheiat. Cârstea Chiusea Brăileanul era doar unul dintre răzeșii Rușilor, probabil cel mai important, dar nu singurul, pentru că la 20 septembrie 1656, lui Gheorghe Ștefan voievod i se plânge jupâneasa săracă Ghilisteana, pe niște răzeși ai ei din Ruși, cu care împărțindu-și ocina de acolo, i-au dat ei vecini care erau fugiți, în schimb dându-i luându-și-i pe cei de față¹¹⁷. Faptul că, în cazul Rușilor, se poate vorbi de o stăpânire devălmașă, nu neapărat de neam, în acel moment, pare a fi confirmat și de hrisovul de danie al lui Iliș Alexandru, din 3 februarie 1667, prin care acesta îi dă lui Anghelachie, feciorul Cristei Chiusii Brăileanul, ocina ce a luat de la Ruși, mai sus de Botoșani, dată încă părintelui său de către Alexandru Iliș, părintele domnului, „pentru slujbă dreaptă în țări străine”¹¹⁸. La 10 ianuarie 1678, Antonie Ruset voievod întărea „lui Anghelachie „s<ă>nă Cârste Brăilenul” și lui „Crăstian zet Chiriac snă Brăilenul” satul Ruși”¹¹⁹, cu hotarul așa cum fusese stălpit în zilele lui Vasile Lupu voievod, mai precis la 7 iunie <1639>¹²⁰. La 27 iunie 1701, Constantin Duca îi întărea lui Grigorie biv vel căpitan stăpânirea peste o parte din Ruși, „din sus de Botășani, lângă Popăuți”, pe care o are de la femeia sa, Anghelușă¹²¹.

Documentele următoare oferă o imagine a modului în care s-a făcut succesiunea stăpânirii în satul Rușilor, prin urmașii direcți și colaterali ai lui Cârstea Chiusea Brăileanul. Astfel, la 6 octombrie 1702, în fața lui Constantin Duca voievod se prezintă, cu acte de proprietate pentru satul Ruși, „Solomon porușnicul și cu frații săi, feciorii lui Andronic Izmană ce-au fost agă și Gavrilaş cu frații săi, feciorii lui Anghelichi și Gheorghită, feciorul lui Cârstian fost vornic, și Ion feciorul lui Cornaci, toți nepoți și strănepoți Cârstei Brăileanul”¹²². Dintr-un ispisoc de la același domn, anterior cu o zi celui de mai sus, aflăm că moșia Ruși era „alătura pe din gios cu Ipoteștii”, arătându-se și cum s-a stălpit satul Ruși de către hotarul Popăuților, începând dinspre Stăncești „până în matca Botoșancăi, dinspre Teișoară”¹²³.

La 28 februarie 1707, Prodan Cornaci cu jupâneasa lui, Anghelușe, fata Lecăi (adică a lui Anghelachi, *n.DB*) și cu fiul Ion și ginerele Ștefan Luca și cu fata Măriuța vând partea lor din Ruși căpitanului Petrașcu și jupânesei sale, Margăi¹²⁴. Martorii sunt, cu toții, răzeși de acolo: Solomon Izmană, fost căpitan, fratele lui, Ioniță, biv vel medelnicer, alt frate, Gheorghită, vorniceasa Cârstineasa și Gavril Anghelachi. La 16 iunie 1712, Gheorghită Izmană i se plânge lui Nicolae Mavrocordat voievod cum că fiind ei patru răzeși în satul Ruși, anume Cornaci și Gheorghită postelnic și stolniceasa lui Constantin stolnic (soacra lui Petrașcu, biv căpitan de Hotin) și Anghelache și vânzând Cornaci partea sa lui Gheorghită cu 100 de lei, înainte de plată venise un om al domniei care l-a luat pe Gheorghită la o slujbă în Iași; în lipsa sa, stolniceasa dă ea cei 100 de lei lui Cornaci, de la care ia acea parte de sat. Domnul hotărăște ca Gheorghită postelnicul (Izmană, *n.DB*) să dea jumătate din bani stolnicesei, să fie și el părtaş la acea parte, ca unul ce este răzeș și se tocmise primul pentru respectiva parte de sat¹²⁵.

La 12 august 1719, Pătrașcu căpitanul aduce domnului Mihai Racoviță o mărturie de la Prodan Cornaci și alți oameni buni, anume Solomon Izmană vel căpitan și fratele său, Ion Izmană, biv vel medelnicer și Gavril Anghelachi și Măria Cârstieneasă și alții, pentru vânzare la Ruși lui Pătrașcu; este menționat și Gheorghită Cârstian Scobihornu, cumnatul lui Pătrașcu căpitan¹²⁶. Pe la 1731, la Hurmuzaki, vornicul de Botoșani, vin „răzășii de Ruși, de la ocrolul Botoșani”, plângându-se de un Ursu Borșu care ar fi mărturisit strâmb stăpânului său, Ionașco Isăcescul, în legătură cu locul „unde se împreună hotarul Epoteștilor cu cel al Rușilor”, deși un om bătrân, anume Pătrașco (să fie oare căpitanul?) îi arătase acel loc¹²⁷. La 9 mai 1755, Matei Ghica voievod întărește lui Chiriac Scobihornu și Nicolae Pătrașco stăpânirea pe jumătate din Ruși, fiecare având câte un sfert. Dijma este stabilită „după obicei”, din 50 una și zilele de lucru câte 12 pe an, șase de iarnă și șase de vară sau, în bani, câte doi lei de casă¹²⁸. Conform unei mărturii hotarnice de la 1 iulie 1757, a lui Zosin Bașotă sulger, cele patru părți din satul Ruși, mai sus de Botoșani,

¹¹⁷ N. Iorga, *St. și doc.*, vol. V, p. 220, nr. 42.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 222, nr. 49.

¹¹⁹ ASI, *Documente*, CCXLI/1 (un rez. e publicat de N. Iorga, *op. cit.*, p. 224, nr. 53).

¹²⁰ Vezi *supra*, nota 115. Sunt enumerate topice precum Popăuți (hotarul satului), Stăncești, Vale<a> Hucului, Dumbrava, biserica Popeiului (a Popăuților, *n.DB*), Fântâna lui Crăciun, Teișori.

¹²¹ ASB, *Documente istorice*, CXXXVII/265.

¹²² N. Iorga, *op. cit.*, pp. 226 – 227, nr. 62.

¹²³ ASI, *Documente* LD/100.

¹²⁴ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 227 – 228, nr. 65.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 228, nr. 68.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 230, nr. 74.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 232 – 233, nr. 83. Sunt menționate locuri și topice precum: Fântâna Brăiascăi, Drumul cel mare ce merge la Cucoreni, Drumul mare care merge la Dorohoi, Pomii Arăpoei.

¹²⁸ ASB, *Documente Moldovenești*, I/44.

apartineau lui Izmană, Bantăș, Pătrașco și Cârștian (Chiriac)¹²⁹. Un act din 22 august 1766, păstrat într-un suret din 19 octombrie 1809, arată că Grigore III Ghica voievod rânduește boieri hotarnici să meargă la satul Ruși, de la ocolul Botoșanilor, spre a alege și a hotări partea de moșie a lui Chiriac Cârștian, de către ceilalți răzeși, anume Neculai Pătrașcu biv vel pitar, Gheorghe Izmană și Ioan Anghelache¹³⁰.

La 8 august 1817, Scarlat Callimachi voievod îl rânduește pe Constantin Balș, vel logofăt de Țara de Jos, să cerceteze jalba lui Dimitrie Sălceanu, biv vel jitnicer, pentru moșiile acestuia de la ținutul Botoșani, printre care și a patra parte din moșia Ruși, partea de sus, din câmp, două părți din seliștea satului, cu două iazuri și încă jumătate din iazul Chiosa, pe apa Sitmei¹³¹. Cu acest prilej, Dimitrie Sălceanu prezintă mai multe zapise doveditoare cererii sale, anume:

- o mărturie hotarnică din 1766 (7274) august 22, cum s-a ales a patra parte din câmp din Ruși și părțile din seliște pitarului Chiriac Cristian;
- o mărturie hotarnică din 3 mai 1790, de la pitarul Chiriac Cristian, cu care acesta vinde Rușii (a patra parte, două seliști, două iazuri și jumătate din iazul Chiosa – perpetuare, peste secole, a amintirii vechiului stăpân al Rușilor, Chusea Brăileanul, din a cărui stirpe deindeau moștenitorii părților de ocină din „bătrânul” Rușilor) sulgeresei Catrina Bântăsoaie, cu 2700 lei;
- copie după zăpisul lui Gheorghe Goian căpitan, din 30 decembrie 1796, dat ginerelui său, Dimitriachi Sălceanu, prin care arată că după multă judecată ce a avut cu sulgereasa Catrina Bântăsoaie, pentru răscumpărarea acelor părți din Ruși, după „protimisă de rudenie ci au fost cu vânzătorul”, a luat acele părți din Ruși în stăpânire, după care le-a vândut ginerelui său, Dimitrie Sălceanu, pentru 4858 lei (de observat că suma cu care vinde e aproape dublă decât cea dată de Catrina sulgereasa).
- carte de la Alexandru Ioan Callimachi voievod, din 24 ianuarie 1797, poruncind vornicilor de Botoșani „să facă publicație în curgire de șase luni după hotărâre sobornicescului hrisov” pentru toate acele părți din Ruși, arătându-se că jitnicerul a mai dat 660 de lei Catrinei sulgeresei;
- zăpis din 30 aprilie 1797, de la Gheorghe Goian căpitan, arătând că pierduse zăpisul său pentru Ruși și îl imputernicește pe ginerelul său, Dimitrie jitnicerul, să stăpânească părțile din Ruși;
- carte de la Alexandru Ioan Callimachi voievod, din 27 iunie 1798, imputernicindu-i pe jitnicerul Dimitrie Sălceanu și pe clironomii săi să stăpânească părțile din Ruși.

La 13 august 1792, într-o mărturie hotarnică, Gheorghe pitar arată că ar fi auzit de la „un Ioniță Bantăș, răzăș de Ruși”, la moartea sa, că „locul de pricină între Ruși și Ipotești, la capătul dinspre răsărit, ar fi de moșie Teișorii, necuprinzându-se în scrisorile Rușilor”¹³². La 28 februarie 1818, D. Crémizi adeverește că pentru locul ce l-a luat pe timp de un an de la Ruși, ținutul Botoșani, de la postelnicul Alecu Callimachi, se obligă să plătească acestuia 1000 de groși¹³³. Așadar, la această dată, cel puțin unul din cei patru răzeși ai Rușilor vânduse partea sa lui Alecu Callimachi, care stăpânind Stănțeștii megieși cumpărase probabil partea sau părțile din Ruși din imediata vecinătate a moșiei sale. La 3 august 1820 „chir Dimitrie Crémizi” îi scria lui Alecu Callimachi, cerându-i desfacerea contractului pentru Ruși și Stănțești, pentru care moșii va plăti suma de 3000 de lei, în care se cuprinde și „cifertul breslașilor”¹³⁴. Aceasta este și ultima mențiune documentară a satului, a cărui vatră ar fi putut fi înglobată la Roșiorii de lângă Botoșani, prilej cu care dispăre și vechiul nume, fiind folosit cel nou, întrucâtva asemănător, dar desemnând probabil o altă realitate, referitoare la obligația militară a locuitorilor săi¹³⁵. Ultima statistică în care sunt menționați Rușii este catagrafia rusă din 1774, când satul apare înscris la ocolul Târgului¹³⁶. După această dată, inclusiv în catagrafia din 1835, nu mai figurează nici satul Ruși, dar nici nu apare noul nume al așezării, anume Roșiori.

Iată, așadar, spița de neam a Cârștii Chiusei Brăileanului, așa cum este ea recompusă după documentele moșiei Ruși, ai cărei stăpâni au fost urmașii săi:

¹²⁹ ASI, *Documente*, CCLXXXIV/38.

¹³⁰ Idem, CCLXXXIV/39.

¹³¹ Idem, CXXXVI/42.

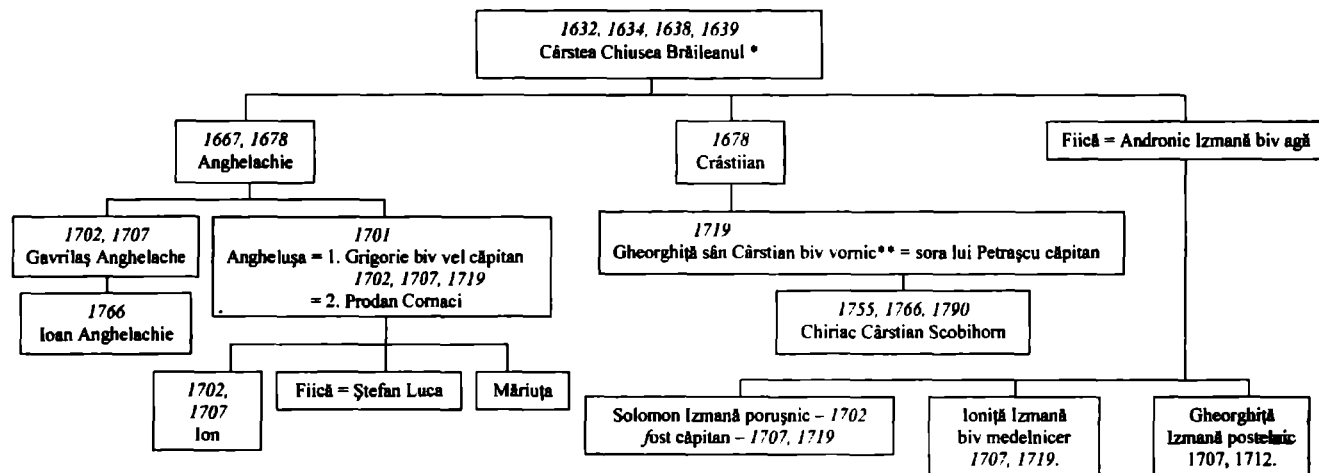
¹³² ASI, *Documente*, LD/100.

¹³³ Idem, CMXIV/39.

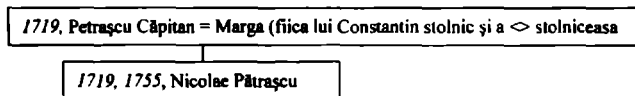
¹³⁴ Idem, XDIX/53.

¹³⁵ Vezi și *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. II, p. 358, nr. 429.

¹³⁶ P.G. Dmitriev, *op. cit.*, vol. VII, partea a II-a, p. 184 – 209, *passim*. Într-un document fără an, din sec. XIX, în care se redă „Măsura la moșia Rusăi, alături cu drumul Dorohoiului”, se arată că această moșie se află „Pe podiș de a supra despre apus pe Săcna, din movila Păpăuților până în Movila Epoteștilor” (ASI, *Documente*, CDLXXXV/17).

Vând la 28 februarie 1707, lui Petrașcu căpitan

Alți răzeși ai Rușilor au fost Ioniță Bantăș, Catrina Bântășoae sulgereasă, Gheorghe Goian căpitan și ginerele acestuia, Dumitrachi Sălceanu jitnicerul, postelnicul Alecu Callimach, acesta din urmă fiind și ultimul stăpân cunoscut al Rușilor.

* Cifrele din dreptul fiecărui nume reprezintă anii când persoanele respective au fost menționate documentar ca stăpânind părți din satul Ruși.

** O spiță de neam mai amplă a Scobihornului este prezentată de noi în acest capitol la satul Curtești. Rămân în discuții anumite filiații, pentru care nu există informație documentară. Rămâne de elucidat și răspunsul corect la întrebarea : Cârștian logofăt este una și aceeași persoană cu Cârstea Chiușea Brăileanul uricarul?

Prima mențiune documentară a satului *Stâncești*, megieș Rușilor, este din 23 martie 1602, când Ieremia Movilă voievod îi întârea lui Toader aprod o parte de ocină din *Stâncești*, pe care acesta o cumpărase de la Ionașco, fiul Petrei vnuc (nepot, *n.DB.*) Văselinei, plătind pentru acea parte 40 de taleri¹³⁷. Despre acest sat, Iorga afirma că fusese întemeiat sub oblăduirea unui mare boier, cu locuitori aduși de pretutindeni, fără a preciza însă și care a fost acel mare boier¹³⁸. Cu acest aprod Toader <Bunița> începe practic, așa cum remarca și Iorga, istoria cunoscută a *Stânceștilor*¹³⁹. Satul era mai vechi cu cel puțin o sută de ani decât această primă mențiune a sa, fapt atestat de uricul de la Simion Movilă voievod, din < 1606 iunie 30 – 1607 septembrie 14>, prin care acesta îi întârea lui Toader aprod ocina sa dreaptă din ispisocul de cumpăratură de la Ieremia Movilă, anume a patra parte din jumătate de sat din *Stâncești*, „partea din gios și cu parte de loc de heleștei și de mori pe pârâul satului și cu pomeții de la biserică, ce el s-au cumpărat de la sămî<n>ție lui Mărica, fata Odochii, nepoata Grițanii, strănepoata lui Bah stol<nic> drept 160 taleri, din uricu bătrân ce au avut strămoșul lui de la bătrânul Ștefan voievod”¹⁴⁰.

În același uric se arată că Toader aprod mai cumpără jumătate din a treia parte din *Stâncești*, din partea din jos, cu „parte din heleștei și din heleștele din cozi, cu pomăt”, tot de la Odochia, mătușa sa, fata Grițanii, pentru 80 de taleri, această parte fiindu-i ei cumpăratură „de la sămîntie ei, de la Lazăr”. Precizarea că Odochia era mătușa lui Toader ni-l arată pe acesta îndreptățit a cumpăra acele pământuri, ca unul ce era din interiorul obștii și avea implicit, dreptul de protimis. Același Toader aprod mai cumpără și de la Sava și frații lui popa Ștefan și Dandăș și Anton, feciorii lui Ile<nei>, nepoții Maricăi, strănepoții lui <I>van Moima, „dreapta lor ocină și moșie din uricul de la Ștefan vodă, din jumătate de sat, de sus, a cincea parte, din mijloc și cu locu de heleștei, parte lor și cu mori, cu pomăt pe mijloc, ce esti acel sat supt codru, la ținutul Hârlăului”¹⁴¹.

La 15 aprilie 1607, Simion Movilă voievod îi întârea lui Toader aprod ocina din *Stâncești* cumpărată de la Sava și frații săi, Ștefan, Dandăș și Anton, fiii Leanii, nepoți Mărichii, arătându-se că ocina fusese primită de strămoșul lor, „pentru slujbă, de la bătrânul Ștefan voievod”¹⁴². Un sumar calcul matematic arată că părțile cumpărate până atunci de Toader aprod, probabil un mic slujbaș domnesc local, totalizau aproape jumătate din satul *Stânceștilor*. La 8 septembrie 1608, Constantin Movilă voievod, fiul Ieremiei Movilă, dă uric lui Ionașco Potlog diac pentru o moșie la satul *Stâncești*, pentru care diacul aduce o mărturie de hotârmicie de la Pătrașco, mare vornic de Țara de Sus (Pătrașcu Șoldan, *n.DB.*), din timpul răposatului domn Ieremia Movilă și pe care el o avea de la unchiul său, Miron Oașea, luată pe 500 de taleri de argint încă în zilele lui Aron vodă (Tiranul), „când au avut nevoie și au fost în temniță”¹⁴³. Neconținând mai vechile probleme de hotar cu moșia învecinată a Rușilor și plângându-se probabil de aceasta domnului, la 20 aprilie 1626 acesta, adică Miron Barnovschi voievod, îl împuternicea pe Toader păhârmicelul din *Stâncești*, „să stăpânească și să-și apere dreapta lui ocină și dedină, un loc (din *Stâncești*, *n.DB.*) dinspre târgul Botășenilor, care loc a fost cotropit de demult de către satul Rușii și de Popouți”¹⁴⁴. Pricina de hotar va urma și în timpul lui Moise Movilă voievod, cum o arată actul din 23 octombrie 1630, de judecată între Toader și satele Ruși și Popăuți¹⁴⁵.

La 24 martie 1635, Vasile Lupu voievod îi întârea lui Toader aprod, „acestei adevărate slugi a noastre”¹⁴⁶, câteva părți de ocină din *Stâncești*, ce-i fuseseră lui cumpăratură, după cum urmează:

- a patra parte din jumătate de sat, cu părți de iazuri și de mori și din tot venitul, pe care el o cumpărase de la Pănteii Haruful și de la fratele său, Ionașco, fiii lui Petru, nepoții lui Buzdugan, pentru 100 de taleri de argint, „iar lor le-a fost cumpăratură de la unii oameni de ai lor ce se numesc Ruși”;
- a patra parte din jumătate de sat, cu loc de iaz și cu parte din mori și cu grădini, cumpărată de la același Pănteii Haruful, fiul lui Petru, nepotul lui Buzdugan, pentru 80 de taleri de argint;
- o bucată din hotarul *Stânceștilor*, care fusese cotropită „de satul Rușii și de Popouți, până în hotarul lor din ocolul Botășenilor”, pentru care se judecase de mai multe ori cu ei, dându-i rămași de fiecare dată. „Și un zăgaz pe care-l așezase satul Popouți încă i l-au lăsat lui; și și-au luat Popouții peștele și le-a plătit lor lucrul și zăgazu și au rămas ei din toată legea noastră”.

¹³⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 213, nr. 15. Într-un act din 26 noiembrie 1602 se arată că Toader aprod cumpără de la Ionașco, fiul Petrei, nepot de fiu al Veselinii și de la Odochia fata Grichezei, nepoată de fiică a Veseliniei (*ibidem*, p. 14, nr. 16).

¹³⁸ Idem, „*Din tezaurul de artă botoșănean*”, în *BCMI*, nr. XXXI, 1938, fasc. 95, p. 12.

¹³⁹ Idem, *St. și doc.*, vol. V, p. 655.

¹⁴⁰ *DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. II, p. 51, nr. 52.

¹⁴¹ Acestea le-a cumpărat pentru 90 de taleri (*ibidem*).

¹⁴² N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 214, nr. 17.

¹⁴³ *Idem*, p. 214, nr. 18.

¹⁴⁴ *DRH*, A, Moldova, vol. XIX, nr. 44.

¹⁴⁵ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 217, nr. 28.

¹⁴⁶ *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, pp. 72 – 73, nr. 65.

Ceea ce agonisește la Stănțești acest Toader aproar vor vinde, însă, urmașii săi. Astfel, la 29 martie 1649, Bogdan căpitanul și femeia sa Erina, fata Avrâmiei, hiiatra (nevasta, *n.DB*) lui Toader Bunița, vând lui Pavăl, vornicul de gloată a patra parte din Stănțești, pentru 100 de lei bătuți¹⁴⁷. Cam tot atunci își vând ocina din Stănțești aceluiași Pavel nepoții Grigăi celui bătrân¹⁴⁸. La 20 martie 1661, Gavrilăș Brăescu ia de la Ion, feciorul lui Andronic, partea acestuia din Stănțești, în contul unei datorii de 40 de galbeni și a unui cal, pe care Gavril îl dăduse, pentru Ion unui armean din Botoșani¹⁴⁹. Tot atunci, Ion, ginerele lui Toader Bunița din Stănțești, îi dă părțile sale de ocină de acolo lui Dumitrașco vistier, „iar dumnealui m-au scos den dajde curtenească și țărănească”¹⁵⁰. Același Dumitrașco vistier cumpără de la Strățulat, feciorul lui Toader Țilincăi, nepotul lui Toader Bunița și de la sora acestuia, Anița, a patra parte din satul Stănțeștilor, vândută de cei mai sus scriși, ca urmare a foametei din acel an, pentru 60 de lei. „Și am luat doi cai și 10 lei banii” arată, în final, Strățulat¹⁵¹. Tot Dumitrașcu vistier va lua, la 25 mai 1661, de la Ion, ginerele lui Toader Bunița, patru vecini din Stănțești, dintre care unul Severin, iar altul Vărdzar¹⁵².

La 7 aprilie 1662, Toderășcu Albotă, biv vel spătar, vinde surorii sale, Sultana, măritată cu Gavril Brăescu stolnicul, pentru 60 de lei, un rând de pământuri din Stănțești, alese dinspre hotarul Cătămărăștilor, ce-i era lui moștenire de la tatăl său, Pavel Albotă vornicul de poartă¹⁵³. Același Gavril Brăescu, fost vornic de Botoșani, se învoiește cu Gheorghe Ciudin armașul, cumnatul său, să stăpânească împreună un rând de pământuri din hotarul Stănțeștilor, două locuri de prisacă și vie cumpărate de cumnatul său de la Toderășcu <Albotă> fost spătar, restituindu-i pe jumătate 11 lei, bani bătuți și trei boi¹⁵⁴. Simțindu-și sfârșitul aproape, Gavril Brăescu stolnicul lasă prin diată fiului său, Solomon Brăescu, un ȋigan la Stănțești, feciorul lui Pojăică al lui Grigore¹⁵⁵, pentru ca un an mai târziu, la 8 decembrie 1702, să-i vândă lui Costasco Pancu vornicul (de Botoșani, *n.DB*) un rând de pământuri din Stănțești, cu 50 de lei bani gata și cu zapisele de cumpărătură pe care le-a avut de la cumnatul său Toader, feciorul lui Pavel Albotă jtnicer, ale căruia fuseseră aceste pământuri, alese dinspre hotarul Cătămărăștilor¹⁵⁶.

La 12 iunie 1703, Maria – soția răposatului stolnic Gheorghe Ciudin – vinde fiului ei, Negoită Ciudin, fost comis, din partea de moșie rămasă de la soțul ei toate părțile sale **de baștină și de cumpărătură** din Cătămărăști și jumătate de rând de pământuri din Stănțești, cu un loc de prisacă și cu vii, pentru 120 de lei bătuți¹⁵⁷. La 20 decembrie 1706, Sultana, soția lui Gavril Brăescu stolnicul, care murise probabil între timp și care vânduse lui Pancu vornicul o parte din Cătămărăști, a Cerceloei, soția acestuia, cu 60 de lei, mărturisește că dă partea ei din Cătămărăști pentru pământurile din Stănțești, pentru că bărbatul ei vânduse rău acea parte de moșie¹⁵⁸. La 3 noiembrie 1707, feciorii stolnicului Gavril Brăescu dau mărturie pentru **părțile de baștină și de cumpărătură** pe care le au în Cătămărăști, rămase de la mama lor Sultana, dintre care o parte fuseseră vândute lui Pancu, vornicul de Botoșani. În ceea ce privește pământul din hotarul Stănțeștilor, pe care tatăl lor îl vânduse aceluiași Pancu, ei au găsit zăpisele vânzării la Vasile, fratele lui Negoită Ciudin, fapt pentru care feciorii Brăescului vor cerceta și dacă vor găsi vreo scrisoare cum că Ciudin a întors pe jumătate banii lui Pancu pentru acel pământ, Pancu să le mai dea lor încă 30 de lei și să-l stăpânească în jumătate¹⁵⁹.

La 20 iunie 1708, Mihai Racoviță voievod dă carte lui Neculai Buhuș biv vel armaș și lui Solomon Izmană căpitan ce avea locuri în megieșita moșie a Rușilor, pentru a hotărâni niște pământuri la Stănțești, ale lui Stroici spătarul¹⁶⁰. Același Stroici spătarul îi dă mărturie lui Toader Calmăș, la 4 februarie 1716, că împrumutându-se de la el cu 100 de lei noi, acesta din urmă a luat zălog moșia Stănțești, două urice

¹⁴⁷ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 220, nr. 40. Conform documentelor de după această dată, Pavăl – vornicul de gloată – este Pavel Albotă, vornic de poartă între 1641 dec. 25 – 1650 mart. 18 (vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 338).

¹⁴⁸ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 231, nr. 14.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 221, nr. 44.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 226, nr. 54.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 222, nr. 47.

¹⁵² *Ibidem*, p. 221, nr. 46.

¹⁵³ ASB, A.N., MMCMV/22. Sunt menționate topice precum *Drumul ce merge la poiana Armancii, Prisaca veche, Pomelul de la Vișoara numit Pomelul lui Măzaran*.

¹⁵⁴ CDM, III, p. 411, nr. 1940.

¹⁵⁵ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VI, p. 209 – 210, nr. 80.

¹⁵⁶ CDM, V, p. 47, nr. 185. Acesta avea drept de *protimisis* acolo, fiind căsătorit cu o nepoată a lui Toader Albotă (N. Iorga, *op. cit.*, p. 40, nr. 156).

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 57, nr. 219. Văduva lui Ciudin armașul vinde partea acestuia din rândul de pământuri din Stănțești cumpărat, la 5 mai 1670, de cumnatul său Gavril Brăescu, de la Toderășcu Albotă și pe care cei doi s-au înțeles să îl stăpânească împreună (vezi *supra*, nota 154).

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 160, nr. 621.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 175, nr. 679.

¹⁶⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 228, nr. 66.

(probabil cele date lui Toader aproad de către Simion Movilă, *n.DB*) și șase zapise, cu vecinii de acolo și cu heleșteu, pe care Stroici i le va înapoia când va primi banii¹⁶¹. Stroici spătar mai face mențiunea, „cu condeiuul său”, că din cele două urice zălogite unul era cu pecete, celălalt fără. La 3 iulie 1717, feciorii Pancului, fostul vornic de Botoșani, i se plâng domnului Mihai Racoviță că tatăl lor cumpărase un rând de pământuri din seliștea Stăncestii, de la Brăești (adică de la familia Brăescu), care pământuri pretindea și Stroici spătarul a le fi cumpărat de la aceiași Brăești¹⁶². Domnul poruncește lui Pătrașcu Zosin stolnic și Sandu Albotă clucer să cerceteze această jalbă, urmând ca acela care are zapise mai vechi să-și stăpânească moșia, iar Brăeștii să înotoacă banii celui care a cumpărat mai târziu; iar dacă tot nu se vor înțelege, să li se dea soroc la Divan.

La 10 august 1720, Stroici spătar, feciorul lui Dumitrașcu paharnic (probabil aceeași persoană cu Dumitrașcu vistierul, care cumpăra în urmă cu vreo 50 de ani părți din moșia Stăncestilor de la urmașii lui Toader aproad, *n.DB*), „stăpânul cel adevărat al Stăncestilor” și Toader Calmăș vornic, „ce avea Stăncestii dată zălog”, împreună cu mai mulți megieși și cu alți razeși din sat hotărnicesc această moșie, după zăpislul de vânzare al lui Flondor armaș și după ispisocul lui Toader Calmăș de la **Simion Movilă voievod**¹⁶³. La 8 decembrie 1720, Mihai Racoviță voievod îi dă lui Adam, „s<ă>nă Costașcu Pancul” o întărire pentru o parte din Cătămărăști și cerând hotarnici, acesta adună vecini precum Stroici biv spătar, Toader Calmășul și Negoită Ciudin biv comis, cu toții stăpânind părți din Stăncestii¹⁶⁴. Cu acest prilej se arată că Pancu, fostul vornic de Botoșani, avea și loc la Stăncestii luat de la Toader Flondor biv armaș. Pe la 1729, Toader Calmășul răscumpără, „cam cu sila”¹⁶⁵, partea din moșia Stăncestilor a lui Stroici, feciorul lui Dumitrașcu, lăsând-o apoi moștenire celui mai mic dintre fiii săi, Dumitrașcu Calmășul, acesta petrecându-și de acum înainte o bună parte din timp în satul ce-l avea moștenire și unde se vor ridica un conac și o frumoasă capelă a Callimachilor.

Într-o mărturie hotarnică din 6 iunie 1738, de la Adam Luca sulger (probabil fiul lui Ștefan Luca și nepotul lui Prodan Cornaci, ce stăpânise moșia alăturată a Rușilor) și Izmană căpitan (un urmaș al ace-lui Andronic Izmană biv agă, ce stăpânise și el odinioară la Ruși) se arată că din moment ce după a treia carte domnească ce le-a venit, referitoare la o bucată de loc din Stăncestii lui Dumitrașcu Calmășul, vornic-ul de Botoșani, partea din jos, în hotar cu hotarul Mănăstirii Doamnei, ce avea pricină cu târgoveții din Botoșani, aceștia nu au vrut să jure, să hotărăască ei, hotarnicii numiți de domn, „drumul cel vechi ce iese din codru, care au mărturisit Ursu vătămanul și Anghelachi și Pătrașcu, oameni bătrâni din satul Costești, de la ocolul Botoșanilor”, precum arată și uricul Stăncestilor, care este de la Moise Movilă voievod¹⁶⁶. Mai târziu, Dumitrașcu Calmășul va lăsa moștenire moșia Stăncestilor fiului său, Ioan, iar de la soția acestuia Stăncestii vor ajunge la fiul ei, Alexandru¹⁶⁷, Alecu Callimachi cum este el menționat în documente. La 16 septembrie 1813, Logofeția cea mare îi scria banului Ioan Țăutul să cerceteze pricina pentru care se jeluise Alecu Callimachi, stăpânul Stăncestilor, despre o împresurare ce i-ar fi făcut-o egumenul Mănăstirii Doamnei asupra unei bucăți de loc din Stăncestii¹⁶⁸.

La 4 februarie 1814, când se face despărțirea Mănăstirii Doamnei și a locului Livada de către alte moșii vecine, aga Alecu Callimachi, stăpânul Stăncestilor, invocă uricele vechi de la Movilești (Simion și Moise voievozi) și hotarnica din 6 iunie 1738, în aceasta din urmă dându-i-se lui dreptate, după mărturiile a trei oameni din Costești de la ocolul Botoșanilor. Cum mai târziu aceștia, după ce li s-a citit cartea de blestem, refuzaseră să-și întărească mărturia, hotarnica din 1738 a Stăncestilor va fi anerisită, astfel, încât hotarul dintre Mănăstirea Doamnei și Stăncestii „ar fi drumul cel mai din sus ce este pe din jos de satul Stăncestii”, drum care vine de peste codru, de la Siret (actualul drum ce leagă Botoșanii de Suceava, lăsând Stăncestii în jos, pe partea dreaptă și Mănăstirea Doamnei tot în jos, pe partea stângă, *n.DB*)¹⁶⁹. Pricina dintre Stăncestii lui Alecu Callimachi și Mănăstirea Doamnei, a vistierului Iordache Roset, nu va

¹⁶¹ CDM, V, p. 373, nr. 1374.

¹⁶² N. Iorga, *op. cit.*, p. 229, nr. 70.

¹⁶³ CDM, V, p. 469, nr. 1712.

¹⁶⁴ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 230 – 231, nr. 77; se arată și că Pavel Albotă era moșul lui Negoită Ciudin. Într-un act din 1 septembrie 1702 se menționează că Toader Albotă era căsătorit cu Maria, avându-i ca fii pe Iordache, Constantin și Șerban. Jupâneasa Ion Costasco Pancul, vornicul de Botoșani, îi era lui Toader Albotă nepoată. Încă de la 15 iunie 1616 este menționat Ion Albotă (tatăl lui Pavel) „de Cătămărăști” (*DIR*, A, Moldova, veac XVII, vol. IV, p. 9, nr. 15), ceea ce pare să confirme faptul că Alboteștii secolului al XVII – lea, ca boieri ținutali, își aveau reședința, probabil și curți, la Cătămărăști și/sau Stăncestii.

¹⁶⁵ C. Gane, *op. cit.*, vol. II, p. 184. La 28 septembrie 1730, Grigore II Ghica voievod îi întărea satul Stăncestii lui Teodor Calmășul, vornic de Câmpulung (cf. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 228).

¹⁶⁶ ASI, *Documente*, CCLXXXII/14.

¹⁶⁷ Cf. 4. *Callimachi – Arbore genealogic alcătuit de Paul Cernovodeanu, Anexă la Istoria Românilor, vol. VI* (în continuare 4. *Callimachi. Arbore genealogic...*).

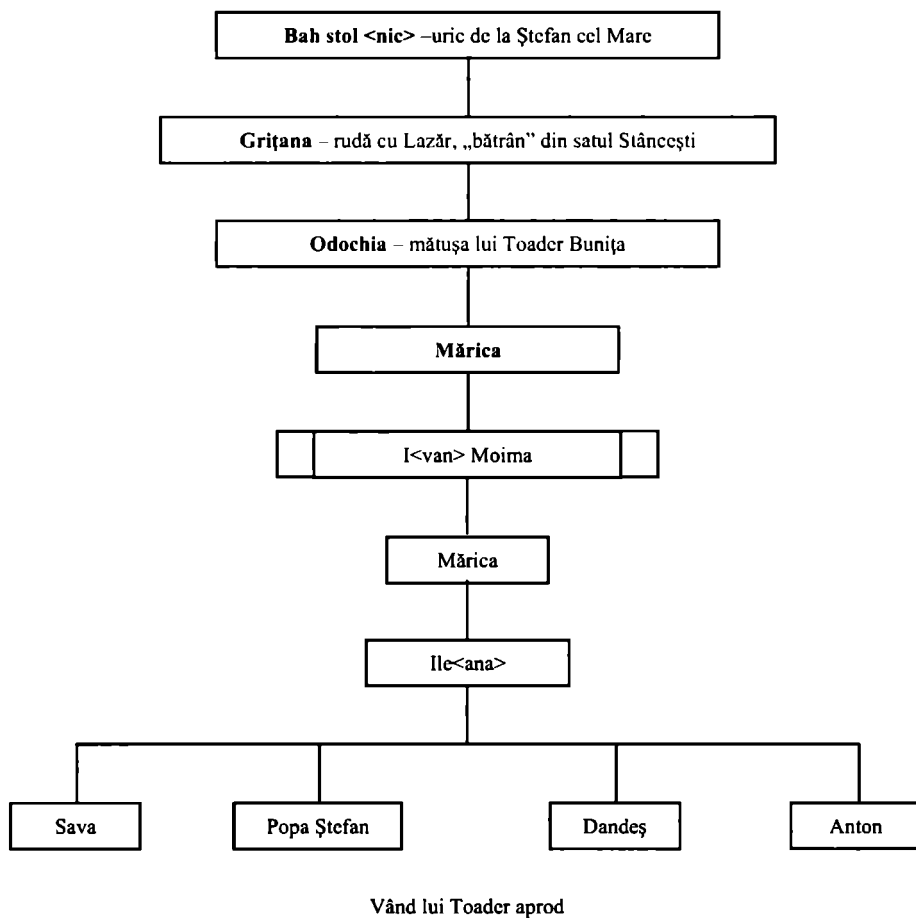
¹⁶⁸ ASI, *Documente*, CCLXXXII/23.

¹⁶⁹ Idem, CCLXXXII/26.

conteni nici în anii următori, postelnicul Alecu neîmpăcându-se poate cu gândul de a nu i se da dreptatea de partea sa într-o țară al cărui domn era vărul său de-al doilea, Scarlat Callimachi (1812-1819)¹⁷⁰.

În sfârșit, la 29 iulie 1829, Stănțeștii, alături de alte moșii ale domniței Smaranda Callimachi, văduva răposatului domn Scarlat Callimachi, erau scoase la vânzare pentru acoperirea datoriilor ce le avea Smaranda la ginerele său, hatmanul Constantin Paladi¹⁷¹. Potrivit catagrafiei ruse din 1774, la Stănțești erau „42 de case, 42 scădere rufeturi, din care trei popi, patru ȝigani și 35 cu salvogardie”¹⁷². Unele nume de locuitori se regăsesc și în zilele noastre la Stănțești și în împrejurimile acestuia: Bulău, Vieri, Pâslariu, Chelariu, Herghelegiu, Ciubotariu, Plugaru, Grosu, Spănu, Țăranu, Țurcanu, Panțiru, Siminician, Hiloti etc. La 1802, Stănțeștii erau moșie „a dumisali păh<ărniceasă> Rucsandii Callimah”, văduva lui Ioan, fiul lui Dumitrașcu Calmășul. La Stănțești erau 100 de locuitori birnici, iar păhărniceasa dispunea de 25 de scutelnici¹⁷³. Mai târziu, în 1816, Stănțeștii erau ai „dumisale postelnicului Alecu Calimah”, fiul Rucsandii și al lui Ioan Callimachi. Optzeci de locuitori birnici dădeau un „cifert” de 220 de lei, postelnicul avea acolo 12 scutelnici¹⁷⁴.

Îată, așadar, cum a „curs” de-a lungul vremii stăpânirea asupra moșiei Stănțeștilor, cu precizarea că în spițele de neam nu au fost menționate decât persoanele care direct, sau prin urmași, au stăpânit la Stănțești:

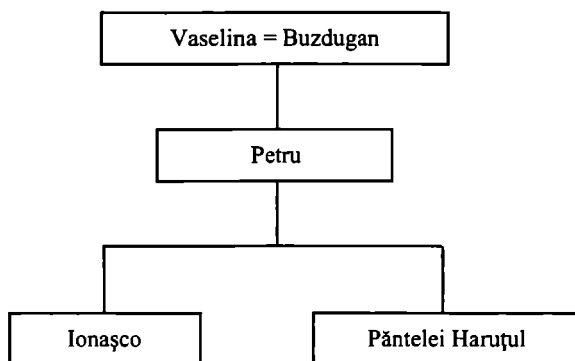
¹⁷⁰ Vezi ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/115 și BAR „Creșterea colecțiilor”, VI, 1908, p. 110. La 13 august 1820, Stănțeștii și Rușii, ambele ale lui Alecu Callimachi, erau date sub contract grecului Crémizi, care se îndatora să-și plătească datoria ce a avut și cerea desfacerea contractului pentru cele două moșii, fiind dispus să dea 3000 de lei pentru aceasta (ASI, *Documente*, XDIX/53).

¹⁷¹ Idem, CCCXVI/112.

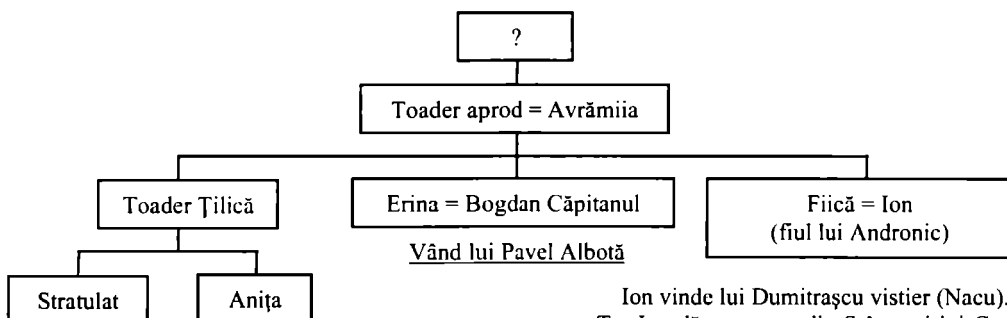
¹⁷² *Moldova în epoca feudalismului*, VII, partea a II-a, p. 184-209, *passim*.

¹⁷³ ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/104.

¹⁷⁴ *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, p. 96.

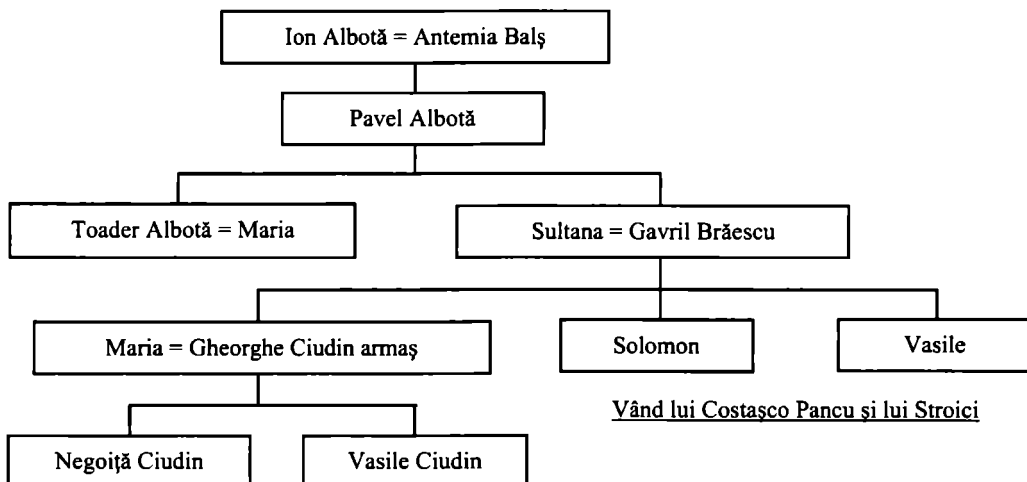

Vând lui Toader aprod

Vând lui Dumitrașcu (Nacu)
vistier

Ion vinde lui Dumitrașcu vistier (Nacu).
Tot Ion dă partea sa din Stâncești lui Gavril Brăescu, în contul unei datorii de 40 de galbeni și a unui cal dat de Brăescu, pentru Ion, unui armean din Botoșani (probabil sunt acele pământuri din Stâncești disputate mai târziu de feciorii Pancului, pe de o parte, și de Stroici spătarul, de cealaltă parte).

Vând lui Costașco Pancu și lui Stroici

Dumitrașcu Nacu (fost vistier, mare paharnic)*

Stroici (Stroe) spătar – pune zălog la Toader Calmășul partea sa din Stănțești, pentru un împrumut în bani**.

Costașco Pancu = Cerceloia (nepoată a lui Toader Albotă)

Adam Pancu

Oncanii și *Turbureni* au fost două din cele mai vechi sate care, la un moment istoric sau altul, au făcut parte din ocolul târgului Botoșani. La 8 aprilie 1546, Petru Rareș îl miluia pe Ghidul, fiul Fedcăi, nepotul lui Oancă și-i întărea „dreapta sa ocină și dedină din privilegiul de cumpărătură ce a avut bunicul lui, Oanca, de la părintele domniei mele, Ștefan voievod, din jumătate din satul lui Bârsan, unde a fost jude Maniu, care acum se numesc Oncanii, a șasea parte, partea dinspre Botășani și grădina bunicului lui Oanca”¹⁷⁵. Vechimea satului, ce pare să coboare spre momentul întemeierii Țării Moldovei, este atestată nu numai de toponimele Bârsan și Maniu, specifice regiunii intracarpătice sau de precizarea „unde a fost jude”, o instituție anterioară întemeierii statului, ci și de faptul că acest Oanca de la care vechiul nume al satului se va schimba în Oncani, are privilegiu de cumpărătură, din timpul lui Ștefan cel Mare, pe a șasea parte, cea dinspre Botoșani, **din jumătate** din satul lui Bârsan, cu alte cuvinte pe a douăsprezecea parte din vechea așezare. Aceasta înseamnă că acolo existau și alți „răzeși” din același neam, satul umblând pe unul sau mai mulți „bătrâni” după **unul dintre moși**, Oanca, dintr-o vechime nepomenită, în orice caz îndepărtată.

La 13 martie 1555, un document de la Alexandru Lăpușneanu voievod preciza că Gavril și fratele său, Isac, fiii lui Macsin Udrea, „au vândut ocina lor dreaptă și din privilegiul de schimb ce a avut tatăl lor, Macsin Udrea cu <nepoții săi de soră, Marușca și Anița și Ion, copiii lui Mihul de la fratele domniei mele> Ștefan voievod <cel Tânăr> și din privilegiul ce au avut ei de la bunicul domniei mele, Alexandru voievod, patru părți din satul **unde a fost Mihăilă**, în Dobrova, unde sunt Huhurezii, care acum se numește <Turbureni și patru părți din jumătate satului lui Bârsan, **unde a fost ju> de Nan**, care se chiamă Oncanii, din partea de sus, ce este despre Botășani și iarăși și a cincea <parte> din aceste două sate, din Oncani și din Turbureni, cu iaz și cu moară, pe care le-a cumpărat tatăl lor, Macsin Udrea, de la Dragoș, fiul Fedcăi, nepotul Oancei. Și au vândut rugătorului nostru, lui popa Cozma, pentru 1200 zloți tătărești”¹⁷⁶. Același popă Cozma cumpără, pentru 300 de zloți tătărești, de la Ghidul și sora lui Neaga, copiii Fedcăi, nepoții Oancei, „ocina lor dreaptă”, a șasea parte din Turbureni și a șasea parte din Oncani, ceea ce ne determină să credem că aceste două sate, întemeiate poate în același timp, mergeau pe aceiași „bătrâni”.

La 12 martie 1617, Radu Mihnea voievod îi întărea lui Constantin Roșca mare vistier jumătate din satul Oncani și jumătate din seliștea Turbureni, jumătate din sus, partea dinspre Botoșani, **cu curți** și cu iazul de jos și cu moară și cu jumătate din alt iaz, care este la pârâul ce vine dinspre Orășeni. Constantin Roșca aduce un ispisoc de cumpărătură de la Drăgan, fiul lui Dumitru uricar, nepotul popii Cozma, pentru 400 de galbeni ungurești, „din ispisocul de cumpărătură pe care l-a avut bunicul lui, popa Cozma, de la Alexandru vodă (Lăpușneanu), care-i fusese și lui cumpărătură de la Gavril și fratele său, Isac, fiul lui Macsin Udrea”¹⁷⁷. Mai târziu, Vasile Roșca, vornicul de gloată, frate al lui Constantin Roșca marele vistier, vinde acea jumătate din Oncani, cu heleșteu și cu moară unui alt frate al lor, Gheorghe Roșca, pentru 130 de galbeni și 13 poloboace de miere¹⁷⁸. Cumpărătura lui Gheorghe Roșca vistier va fi întărită, la 14 septembrie 1632, de către Alexandru Iliaș voievod, menționându-se cu acest prilej ispisocul de cumpărătură ce avusese Constantin Roșca vistiernicul de la domnul Ștefan II Tomșa și alt ispisoc de cumpărătură, al popii Cozma, de la „Alexandru voievod cel Bătrân”¹⁷⁹.

La 4 aprilie 1636, Vasile Lupu voievod îi întărea lui Gheorghe Roșca fost vistier, care slujise cu credință domnilor de dinainte, dar și lui Vasile Lupu, „ocinile și moștenirile lui drepte și împărțirea cu frații săi”, inclusiv, „jumătate din satul Oncani și din Turbureni [...], care îi este lui de cumpărătură de la

* N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 421. Vezi și Petronel Zahariuc, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653-1658)*, p. 437, nota 436.

** Pentru spița de neam a lui Toader Calmăș, ai cărui urmași, Dumitrașcu, Ioan și Alecu Callimachi vor deveni stăpâni Stănțeștilor vezi 4. *Callimachi. Arbore genealogic...*

¹⁷⁵ *DIR*, A, Moldova, veac XVI, vol. I, p. 454, nr. 413.

¹⁷⁶ *Ibidem*, vol. II, pp. 67 – 68, nr. 64.

¹⁷⁷ *Ibidem*, veac XVII, vol. IV, pp. 114 – 115, nr. 154.

¹⁷⁸ *DRH*, A, Moldova, vol. XXI, p. 197, nr. 153.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 267, nr. 210.

fratele lui, Vasile Roșca vornic, pentru o sută și treizeci de ughi de aur și treisprezece poloboace de miere; iar lui Vasile Roșca vornic i-a revenit, în partea sa, de la fratele lui, Costantin Roșca vistiernic, cu iazuri și cu loc de mori¹⁸⁰. La 28 august 1639, Gheorghe Roșca, biv vistier, vinde „dreapta sa ocină și cumpărătură”, jumătate din Oncani și din Turbureni lui Ștefan, fratele mitropolitului Varlaam și nepotului său, Nechifor, cu ispisoc de întăritură de la Vasile Lupu voievod¹⁸¹. Se precizează că acea jumătate din Turbureni fusese dreapta cumpărătură a lui Constantin Roșca vornic, de la Drăgan, feciorul lui Dumitru uricar, iar după moartea vistierului partea îi revine fratelui său, Vasile Roșca vornic, de la care cumpăra mai târziu celălalt frate, Gheorghe Roșca. Despre jumătatea din Oncani se arată că fusese cumpărătura aceluiasi Constantin Roșca de la Drăgan, fiul lui Dumitru uricar, pusă apoi zălog de acesta la fratele său, Gheorghe Roșca, și nerăscumpărând-o, acesta din urmă o vinde lui Ștefan, fratele mitropolitului Varlaam și nepotului său Nechifor.

Câțiva ani mai târziu, la 20 iunie 1644, Varlaam – mitropolitul Moldovei – mărturisea cum fratele său Ștefan și nepotul său Nechifor au vândut lui Iorga, vel vistierul (vărul lui Vasile Lupu, *n.DB*), jumătate din Oncani și jumătate din Turbureni, care fuseseră cumpărate de la Constantin Roșca biv vel vornic¹⁸². La 5 aprilie 1657, Grigore Nacu, marele stolnic, cumpără jumătate din satul Oncani de la Ifimie Boțul¹⁸³. Cum ajunsese acel pământ la Ifimie se arată într-un ispisoc de la Gheorghe Ștefan voievod, din 8 ianuarie 1658, prin care domnul îi întărea lui „Nacul, fost stolnic mare”, cumpărătura sa, jumătate din satul Oncani, ce fusese în ocolul Botoșanilor, cu heleșteu și cu vecini, de la Ifimie Boțul, care o avea danie de la Vasile Lupu, „când se însurase”¹⁸⁴. La 14 iunie 1662, Eustratie Dabija voievod judecă și-l dă „rămas” pe Andoni blănarul, ce ținea o nepoată de soră a Iorgăi postelnicul¹⁸⁵, în pâra ce a avut cu Ifimie Boțul pentru jumătate din satul Oncani, la ocolul Botoșanilor. Domnul îi întărește lui Boțul stăpânirea pe acea jumătate din Oncani, dată de Vasile Lupu voievod când era domn în țară, pe când același Vasile Lupu îi făcuse postelnicului Iorga, vărul său, carte pentru jumătate din Oncani, aflându-se sezător la Țarigrad, nemaifiind domn¹⁸⁶.

Cât despre acea jumătate de sat din Tulbureni, la 5 august 1673, Alexandra stolniceasa, sora Iorgăi mare paharnic, împreună cu fiii săi, dau măturie că acea parte din Tulbureni, pe care o vânduseră lui Dumitrașcu paharnic cu 60 de lei, a fost răscumpărată de la acesta de Ștefan (Ceaurul) Vasile, mare logofăt, a cărui soție, Maria, mai avea părți în acea moșie¹⁸⁷.

La 1 mai 1716, Gavril Miclescu, marele vornic, venit la Botoșani pentru a-și alege locurile din Băiceni, se interesează și de o parte de ocină din Tulbureni, pentru care răposata sa mamă, Maria, căsătorită a doua oară cu Vasile Ceaurul, îi întorsese banii lui Dumitrașcu pitarul¹⁸⁸. Cu acest prilej, acolo vine și Isăcescu medelnicerul, care contestă actul, zicând că de fapt un sat Tulbureni nu există, ci ar fi fiind o fântână într-o răpă care se cheamă **Tulbure**. El arată la gura acelei răpe o „siliștioară”, zicând că se numește **Huhurezul** și că ar fi făcând parte din Oncani, care îi aparțineau. Gavril Miclescu vel vornicul găsește însă doi oameni bătrâni din Botoșani care mărturisesc că au apucat acea vâlcea și cu rediu, **această vâlcea numindu-se Tulbure**; cei doi nu știau nimic de Huhurezul. Isăcescu mai arată cum a cumpărat jumătate de Oncani de la Gligore stegarul, nepotul lui Dumitrașcu pitarul (Nacu), având și zapis și uric vechi în care scrie și Tulbureni și Huhurezul și altă siliștioară, din toate formându-se Oncanii, dar cum nu avea la îndemână acele acte¹⁸⁹ urma să le aducă ulterior la Iași.

Câțiva ani mai târziu, la 20 februarie 1721, Mihai Racoviță voievod judecă pricina dintre Gheorghe Isăcescu medelnicer, nepotul lui Ionașco Isăcescu vel medelnicer și Gavril Miclescu biv vel vornic, pricină asupra căreia nu vom insista, pentru că ne-am referit deja la ea. După ce fiecare dintre părți a prezentat cărțile pe care le avea, domnul a hotărât că Alexandra stolniceasa a trecut greșit în zapisul cu Oncanii și acea jumătate de Tulbureni și a treia parte din Băiceni, care fuseseră răscumpărate de Maria, mama Miclescului, de la Dumitrașcu pitarul. Prin urmare, se șterg din zapisul Alexandrei Tulburenii și Băiceni, lăsându-se doar acea jumătate din Oncani, dându-i-se lui Gheorghe Isăcescu medelnicer partea de zapis cu Oncanii, fiind însă dat „rămas de toată legea” în ceea ce privește Tulburenii¹⁹⁰. La acea dată, așadar, o

¹⁸⁰ DRH, A, Moldova, vol. XXIII, pp. 441-446, nr. 389; publicat și în *Moldova în epoca feudalismului*, III, p. 353, nr. 169.

¹⁸¹ DRH, A, Moldova, vol. XXV, p. 208, nr. 201; ed. text și la Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II, pp. 181-182.

¹⁸² *Ibidem*, II, p. 68.

¹⁸³ ASB, *Fond Mănăstirea Neamț*, LIX/7.

¹⁸⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, III, 1, pp. 92-94, nr. 68. Prin 1653, Ifimie Boțul era pârcaș de Neamț, alături de Miron Ciogolca (cf. *Idem*, „*Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în sec. al XVII-lea (1651-1653)*”, în *Arhiva*, an XXVII, nr. 4-6, 1916, p. 83, *apud* Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 112).

¹⁸⁵ Soția sa Maria era fiica Alexandrei stolniceasa, sora Iorgăi, având ca tată tot un Iorga (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 411).

¹⁸⁶ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, III, 1, p. 209.

¹⁸⁷ ASI, Documente, CLXX/114, f. 111-111v.

¹⁸⁸ *Idem*, CCLXXXI/10. Vezi, mai sus, satul Băiceni și modul în care acesta ajunge, alături de Tulbureni, în stăpânirea lui Gavril Miclescu vornicul.

¹⁸⁹ Probabil a arătat uricile de la Petru Rareș, din 8 aprilie 1546 și cel de la Alexandru Lăpușneanu, din 13 martie 1555.

¹⁹⁰ *Idem*, CCLXXXI/12. Vezi și *idem*, CLXX/115, ff. 111v-112 și CLXX/116, ff. 112-113.

jumătate a Oncanilor era stăpânită de Gheorghe Isăcescu, iar o jumătate de Tulbureni de către Gavril Miclescu marele vornic. Informații referitoare la cealaltă jumătate a Oncanilor se regăsesc în jalba înaintată, la 29 aprilie 1665, lui Eustratie Dabija voievod, de către Antimia, soția lui Gheorghe Tupiță și alte neamuri ale lor, care îl părăsesc pe Ionașco, fost căpitan, feciorul Chelsiei, sora lui Tupiță, pentru jumătate de sat Oncani, **partea despre Orășeni și despre Băiceni**¹⁹¹, despre care Antimia zice că este „împărțitoare” tuturor, fiind dinspre moașa lor, Mărușca, dar n-a avut „direse”¹⁹². De cealaltă parte, Ionașco căpitanul arată că, într-adevăr, acea jumătate de Oncani a fost moșie a moșei lor Marușca, dar aceasta, împreună cu Gligorie, fiul său, au făcut moarte de om și neavând cu ce plăti au vândut acea jumătate de Oncani lui Nicoară, „vornicul cel mare de Țara de Sus și s-au plătit de acea moarte de om”. Acea jumătate de sat ajunge apoi la Dumitrașco logofăt (probabil Nacu, *n.DB*) după care Chelsia, fata Marușcăi, mama căpitanului Ionașco, crescând în casa lui Ionașco Rotompan, vornicul cel mare, căruia îi era nepoată de soră, acesta a răscumpărat acea jumătate de Oncani de la Dumitrașco logofătul cu 80 de galbeni și a dăruit-o nepoatei sale, Chelsiei, cu helesteu și loc de moară.

În urma judecății, la 1 mai 1665, Eustratie Dabija voievod îi întârea lui Ionașco, feciorul Chelsiei, stăpânirea peste jumătate din Onceni (sic!), „partea dinspre Orășeni și Băiceni”, trebuind să pună ferăie 12 zloți¹⁹³. Cât despre cealaltă jumătate din Tulbureni, aceasta îi era dăruită, de către Mihai Racoviță voievod, la 2 mai 1722, lui Gavril Miclescu biv vel vornic, pentru credința cu care a slujit domniei¹⁹⁴. În catagrafia rusească din 1774, Oncanii figurau în ocolul Coșulii, de la ținutul Hârlăului¹⁹⁵, în timp ce Tulburenii erau înscrși în ocolul Târgului, de la ținutul Botoșanilor¹⁹⁶. La 1 iunie 1801, Tulburenii erau ai stolnicului Iordachi Gioanu, avându-i moștenirea prin tatăl său, Ioan Gioanu șetrarul, de la Gavril Miclescu, a cărui nepoată, Zoița, era bunica lui Iordachi¹⁹⁷. Între 1801-1810, Tulburenii stolnicului Iordachi Gioanu sunt în pricină de hotar cu moșiile megieșe, mai ales cu moșia răzeșească a Coștenilor (Coșotenilor, *n.DB*), nenumăratele înfățișări la Divan nesoluționând diferendul¹⁹⁸. Una dintre aceste moșii despre care Iordachi Gioanu afirmase că i-ar fi impresurat hotarele Tulburenilor săi era și cea a Oncanilor, pe care, pe la 1809, când Iordachi Gioanu solicita Divanului rânduirea paharnicului Ioan Tăutu pentru cercetarea acestei pricini, o stăpâna sulgerul Constantin Ureche¹⁹⁹.

În *Catagrafia ținutului Botoșani*, din 1802, Tulburenii stolnicului Iordachi Gioanu, de la ocolul Târgului, aveau 27 de locuitori birnici, nu era nici un scutelnic²⁰⁰. Săturându-se probabil de toate aceste necazuri ce i le pricinuia această moșie și nevoit a-și acoperi anumite datorii, Iordachi Gioanu solicită scoaterea la mezat a Tulburenilor. Astfel, la 10 septembrie 1810, Vornicia de aprozi trimitea poruncă lui Constantin telal-bașa pentru a striga la Divan și pe toate ulițele Botoșanilor vânzarea la mezat a acestei moșii, pentru plata unor datorii²⁰¹. Cumpărător se va găsi repede, cum se observă din zăpisul lui Ioan Tăutu paharnic, vechilul stolnicului Iordachi Gioanu, prin care vinde moșia Tulburenilor biv vel vistierului Iordachi Roset, pentru 30.000 de lei²⁰².

Cum ajunseseră *Oncanii* în stăpânirea sulgerului Ureche o arată un document din 8 aprilie 1810, care conține o poruncă a Divanului Moldovei pentru cercetarea unei pricini de hotar dintre moșia Orășeni, a sulgerului Constantin Ureche și a lui Theodor Musteață, cu moșiile celelalte. Cu acest prilej se arată că sulgerul Ureche luase moșia Oncani și trei sferturi din Orășeni la schimb, de la hatmanul Sandu Sturduza²⁰³, căruia îi dăduse Todirenii²⁰⁴. În acest stadiu al cercetărilor nu putem preciza de la cine a luat

¹⁹¹ Cealaltă jumătate era în partea dinspre Botoșani (vezi mai sus, actele de la Petru Rareș și de la Alexandru Lăpușeanu).

¹⁹² Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, III, pp. 11 – 13.

¹⁹³ *Ibidem*, pp. 14 – 15.

¹⁹⁴ ASI, *Documente*, CLXXI/117, f. 113 – 113v. Se arată că Tulburenii erau din ocolul Botoșanilor, dar nu se preciza numele vreunui stăpân al său, ceea ce ne face să presupunem că acolo exista o formă devălmașă de stăpânire, împărțită pe mai mulți „răzeși”.

¹⁹⁵ *Moldova în epoca feudalismului*, VII, partea a II – a, pp. 223 – 256, *passim*.

¹⁹⁶ *Ibidem*, pp. 184 – 209, *passim*. Tulburenii aveau 34 de case, din care „34 scădere rufeturi, fiind poștași” (pentru sensul termenului *rufet* vezi *Instituții feudale...*, termenul *breaslă*, pp. 57 – 59, dar și Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, pp. 18 și 121).

¹⁹⁷ Vezi *supra*, nota 59. Zaharia Gioanu, fratele lui Iordachi, avea moșia Băiceniilor, moștenită pe aceeași linie de descendență de la Gavril Miclescu.

¹⁹⁸ ASI, *Documente*, CLXXI/120 – 126, f. 115 – 120, CLXXII/127 – 130, f. 120 – 123v și CLXXII/132 – 134, f. 124 – 128v.

¹⁹⁹ *Idem*, CLXXII/131, f. 133v.

²⁰⁰ ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/104.

²⁰¹ ASI, *Documente*, CLXXIII/136-137, ff. 130v – 133v.

²⁰² *Idem*, CLXXIII/139 – 141, ff. 131v – 133v.

²⁰³ La 14 ianuarie 1814, în calitate de vechil al doamnei Smaranda Callimachi, Sandu Sturduza cumpără Băiceni la mezat, de la Zaharia Gioanu, pentru 52.000 de lei (ASI, *Documente*, CCLXXXI/30).

²⁰⁴ *Idem*, CCLXXXI/25. Este vorba despre satul Todirenii, pe Sitna și Jijia, de la ținutul Hârlăului.

Constantin Ureche moșia Oncanilor, ultimii stăpâni cunoscuți înainte de el fiind Gheorghe Isăcescu, pe jumătate din Oncani (1721) și Ionașco, feciorul Chelsiei, pe cealaltă jumătate (1665). Presupunem că acea jumătate din Oncani dinspre târgul Botoșanilor, a lui Gheorghe Isăcescu medelnicer, a fost cumpărată de Gavril Miclescu și încorporată Tulburenilor, ajungând mai târziu în stăpânirea unui strănepot al său, anume Iordachi Gioanu stolnicul. Cealaltă jumătate, cea dinspre Orășeni și Băiceni, cunoscută în continuare sub numele de Oncani, era în 1816, în ocolul Coșulii ținutul Hârlău, încă în stăpânirea „slugerului Constandin Urechii”; „aliiverișul” locuitorilor de acolo era meșteșugul rotăriei, iar locul de hrană era „de mijloc”. Cei 51 de locuitori birnici dădeau un „cifert” de 147 de lei. Sulgerul Ureche avea acolo șase poslușnici²⁰⁵. Târziu, la 1829, enumerându-se boierii moldoveni de la ținutul Hârlăului, în rândul celor din cinul de la comis la șetrar este pomenit „Iordachi Urechii, serdar de la domnul Callimach, născut în satul Baia, țin. Sucevii, de 45 ani, fiul slugerului Constandin Urechii; locuiește în satul **Uncanii**, țin. Hârlău; **are parte din moșia Uncanii**, țin. Hârlău și parte din moșia Căndești, țin. Bacău”²⁰⁶. Cum în „Tabla” din 1835 sunt pomeniți la ocolul Târgului, din ținutul Botoșani, doar Orășenii serdarului Ureche, credem că între 1816 și 1835 și această parte a Oncanilor este asimilată într-o altă așezare, devenind parte a satului Orășeni și pierzându-și vechiul nume, odată cu aceasta²⁰⁷.

Cât despre satul *Tulbureni*, el era menționat la 1803 în ocolul Târgului de la ținutul Botoșani²⁰⁸, pentru a nu mai figura nici în *Condica* din 1816, nici în „Tabla” din 1835. Moșia Tulbureni va deveni, mai târziu, cartier periferic al Botoșanilor, cum se va întâmpla cu Popăuții de la celălalt capăt al orașului.

O vechime mare pare a avea și satul *Popăuți*, tot din ocolul Botoșanilor, deși prima sa atestare documentară este destul de târzie. Situat chiar la marginea târgului medieval, între el și acesta interpunându-se curțile domnești și biserica Sf. Nicolae, (re?)zidită de Ștefan cel Mare, satul a putut fi chiar primul înscris în ocolul târgului, pentru slujirea și aprovizionarea reședinței domnești. Că este cu mult anterior atestării sale documentare o probează și rezultatele săpăturilor arheologice de aici care, deși nesistematice și parțial publicate, evidențiază o locuire neîntreruptă începând cel puțin cu secolul al XIV-lea²⁰⁹. La 20 aprilie 1626, când Miron Barnovschi voievod îi întărește lui Toader „păh<ârmicel> din Stăncești” (Toader Bunița, *n.DB*) un loc „dinspre târgul Botășenilor”, este menționat pentru prima dată satul „Popouți”, care ar fi „cotropit de demult” acel loc²¹⁰. Pricina de hotar dintre Popăuți și Ruși, pe de o parte, Stănceștii aprodului Toader Bunița, de cealaltă parte, nu conținește în anii următori, dar nu vom insista asupra ei pentru că deja ne-am referit la acest subiect²¹¹.

Primul stăpân cunoscut al Popăuților este Andronic Cerchezul biv vel armaș, căruia i-l dădea, la 14 august 1673, Ștefan Petriceicu voievod, lui și jupânei sale, Axana și urmașilor lor, pentru că slujiseră cu credință domnului în scaun, dar și altora de dinainte. Satul, care fusese în ocolul Botoșanilor, era dăruit marelui boier „cu toți vecinii și tot venitul”²¹². Probabil că unele servicii credincioase ale acestui boier din sfat, invocate în textul hrisovului de danie, erau mai recente și foarte pe placul domnului, din moment ce acesta, în condiții de campanie (documentul e dat din tabăra de la Hotin, în timpul războiului turco-polon), își face timp și pentru așa ceva. La 24 iunie 1679, Gheorghe Duca voievod îi întărea aceluiași boier satul Popăuți, „ce iaste din ocolul târgului Botășenilor”, din ispisocul de danie ce îl avea de la Ștefan Petriceicu voievod²¹³. Murind Andronic Cerchezul în 1695²¹⁴, Antioh Cantemir îi întărește Popăuții, la 20 septembrie 1696, lui Miron spătarul, feciorul biv vel vornicului Andronic²¹⁵.

Noul stăpân al satului va fi Costin Naniul, „vel căpitan de margine de Țara Rumânească”, acestuia vânzându-i satul Popăuți, la 17 iunie 1699, jupâneasa Axana, vorniceasa răposatului Andronic fost vornic mare și fiul ei, Miron spătarul²¹⁶. Zapisul de vânzare i-l va da Miron spătarul lui Costin Naniul abia la 20

²⁰⁵ *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, p. 102.

²⁰⁶ Alexandru V. Pericetianu – Buzău, *op. cit.*, p. 169.

²⁰⁷ Totuși, la sfârșitul secolului al XIX-lea se păstrase încă topicul *Uncani*, desemnând un șes de pe moșia Orășenilor – vezi Victor Nădejde, I. Tițu, *Dicționar geografic al județului Botoșani în anul 1895*, București, 1895, p. 177 și 225.

²⁰⁸ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. VIII, pp. 309 – 318.

²⁰⁹ *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I, p. 50 – 51 (din fosta colecție a bisericii Sf. Nicolae de la Popăuți a făcut parte și un engolpion de bronz datând din sec. XII – XIII) și vol. II, p. 353.

²¹⁰ *DRH*, A, Moldova, vol. XIX, p. 44.

²¹¹ Vezi, în acest subcapitol, satele *Ruși* și *Stăncești*. „Episoade” ale confruntărilor genrate de neînțelegerile de hotar se regăsesc la N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 217, nr. 28 și în *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, pp. 72-73, nr. 65.

²¹² *ASB, Colecția Documente Moldovenești*, LXVIII/2; ed. text la N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, pp. 222-223, nr. 50; (despre Andronic Cerchezul vezi și Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 461).

²¹³ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 224, nr. 54.

²¹⁴ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 374.

²¹⁵ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 224, nr. 56.

²¹⁶ *Ibidem*, p. 224, nr. 57. Satul, „la ocolul Botoșanilor”, era vândut „cu toți vecinii”.

decembrie 1701, actul fiind încheiat la București²¹⁷. Și mai târziu, la 12 august 1720, Mihai Racoviță voievod dă Safta, a răposatului Costin Neaniul, fost căpitan de marginea Țării Românești, întărire pentru satul Popăuți, amintindu-se dania lui Ștefan Petriceicu și întăriturile lui Gheorghe Duca și Antioh Cantemir voievozi²¹⁸. La <1742 februarie >, Constantin Mavrocordat voievod le poruncește lui Antiohie Caragea, vornicul de Botoșani, Ilieș, vel căpitanul de Dorohoi și Ion Izmană, biv vel căpitan, să hotărască satul Popăuți, din ocolul Botoșanilor, sat cumpărat de Necula negustorul de la Constantin Costin Neaniul, biv vel paharnic, fiul răposatului Costin Neaniul²¹⁹. La scurt timp după aceasta, prin <1748 ante aprilie>, domnul Grigore al II-lea Ghica întărea bisericii Sf. Nicolae de la Popăuți dania făcută de Ioan Mavrocordat voievod asupra unei jumătăți din moșia Tătărași, din ocolul târgului Botoșani, inaugurând o lungă serie de procese între târgoveți, clerul de la Sf. Nicolae și „orândătarii” lor²²⁰.

La prima sa domnie în Moldova, Constantin Racoviță dăruia, în iunie 1751, mănăstirii Sf. Nicolae de la Popăuți, toată moșia Tătărași²²¹. De la o vreme, Popăuții încăpuseră pe mâna unuia dintre marii negustori botoșăneni, Manole grecul, creditor al multor personaje din epocă, poate și al lui Necula, fostul stăpân al Popăuților, de a cărui neputință în a-și achita datoria se poate să se fi folosit pentru a-i lua moșia Popăuților²²². Cu toate acestea, la 1 ianuarie 1768, Popăuții Irinei Manoleasa, „negustoriță săracă”, erau impresurați de „un Ursul i Ion, diacon din Cișmé, feciorii lui Ștefan, diacon ot Popou”²²³. Ulterior, satul este menționat ca fiind al mănăstirii Sf. Nicolae, alături de alte moșii, impresurând moșia târgului, spre disperarea locuitorilor de acolo, aspect asupra căruia ne vom referi într-un alt studiu. Credem că Popăuții lui Manole, desprinși din moșia originară a Popăuților, sunt cei care în „Tabla obștimelor sătești” din 1835 sunt pomeniți sub numele de *Botoșanca Manoleștilor*, de la ocolul Târgului, ținutul Botoșani²²⁴ (azi satul Manolești-Deal, Manoleștii-Vale fiind *Botoșanca vornicului Callimah*, pomenită în același document). Ca și Tulbureni, alt sat din ocolul Botoșanilor, Popăuții sunt astăzi cartier al orașului, doar biserica amintind de vechea așezare.

Alte două sate din ocolul Botoșanilor, alipite mai târziu acestuia*, au fost *Brehueștii* (*Berehoești*, *Bereveoști*)²²⁵ și *Mândreștii*²²⁶. La 16 iulie 1636, Vasile Lupu voievod întărea călugărilor de la mănăstirea Sucevița, „dreapta lor ocină și danie și miluire, din dreptele și propriile lor drese, din uricul și din ispisocul pe care ei l-au avut de la Petru voievod (Șchiopul?, *n.DB*) și de la alți domni, care au fost mai înainte de Noi, un sat, anume Mândrești, care este pe Sirit, în ținutul Sucevei, cu locuri de moară pe râul Seret”²²⁷. La 13 martie 1742, domnul Constantin Mavrocordat scria vornicilor de Botoșani să-i mute pe oamenii care stau pe moșia mănăstirii Slatina, în satul Berihoești, din ocolul Botoșanilor, având casele pe locul de fână și de țarină al mănăstirii. Domnul preciza, de asemenea, ca oamenii să fie mutați la siliștea satului, „după obicei”²²⁸. În același an, dar la 4 octombrie, în urma jalbei unui anume Constantin Broșteanu din Suceava, pentru doi vecini ai lui fugiți la Mândrești, în ocolul Botoșanilor, Constantin Mavrocordat trimitea carte lui Vasile Macri, vornic de Botoșani, poruncindu-i că de se va adevăra că aceștia doi sunt vecini fugiți, să fie luați în chezașie la Mândrești, până li se va hotărî pricina în Divan²²⁹. La 20 iunie 1754, Radu Racoviță vel logofăt dă carte pentru alegerea ce a făcut-o, din poruncă domnească, hotarelor

²¹⁷ Influența munteană se vedește în asigurarea pe care o dă Miron, aceea că garantează el pentru „rumâni” (să se fi risipit, vecinii de acolo, sau Miron garanta pentru ascultarea pe care urmau să o dea sătenii noului stăpân?); cf. *Ibidem*, p. 226, nr. 60).

²¹⁸ *Ibidem*, p. 230, nr. 75.

²¹⁹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, nr. 1027; un regist la N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 238.

²²⁰ ASBT, *Documente*, II/3.

²²¹ ASBT, *Documente*, II/5. „Era o beserică de piatră în Păpăuți, la Botășani, făcută de Ștefan voevoda cel Bătrân; i-au dat toate moșiile tătâne-su, lui Mihai voevoda și au făcut-o mănăstire cu igumen și cu sobor, închinând-o la Patriarșia Antiohiei, unde iaste hramul Sfântul Nicolai” (cf. Pseudo-Enache Kogălniceanu, Ioan Canta, *Cronici moldovenesti*, pp. 163–164). Nu au lipsit nici accentele melodramatice, afirmându-se la un moment dat, inexact, că refacerea bisericii Sf. Nicolae, înzestrarea cu moșii, transformarea în mănăstire și închinarea la Patriarhia din Antiochia s-ar fi datorat imensei dureri ce a trăit-o domnul după moartea iubitei sale soții, Sultana, care s-a prăpădit, însărcinată fiind, în ianuarie 1753, atunci când cele puse pe seama morții ei se întâmplaseră deja de aproape doi ani (vezi și Al. Papadopol – Callimah, *op. cit.*, p. 127 și C. Gane, *op. cit.*, vol. II, pp. 30–31).

²²² Existau antecedente în acest sens, cf. I. Caproșu, *O istorie a Moldovei...*, p. 129.

²²³ N. Iorga, *op. cit.*, vol. V, p. 254, nr. 140.

²²⁴ Adrian Macovei, *op. cit.*, p. 181.

* Cum aceste două sate sunt ultimele alipite ocolului Botoșanilor, înainte de înființarea ținutului cu același nume, am ales să ne referim la evoluția lor în cadrul ocolului după toate celelalte sate, fie că au fost proprietate mănăstircască sau particulară.

²²⁵ Menționat la ocolul Botoșanilor în anul 1716 (cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XXII, p. 134).

²²⁶ În 1722 făcea parte din ocolul Botoșanilor (cf. Dan Damian, *Mănăstirea Sucevița*, p. 135, nr. 40).

²²⁷ DRH, A, Moldova, vol. XXIII, p. 524–525, nr. 463.

²²⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, nr. 433.

²²⁹ *Ibidem*, nr. 941.

satului Berivoești, la ocolul Botoșanilor, pe apa Siretului, al mănăstirii Slatina, împresurate de către Costeștii de pe Siret ai mănăstirii Solca²³⁰. La 10 ianuarie 1757, Constantin Cehan Racoviță voievod dă carte călugărilor de la mănăstirea Slatina pentru satul Berevoești pe Siret, la ocolul Botoșanilor, cu tot venitul și cu slujba oamenilor, cu zeciuiala moșiilor, „din toate sămănăturile ce-ar ave și din priseci cu stupi și din fânături, cât și lucrul de boerescu care este obicinuit cu testamenturi domnești 12 zile pe an, ori câte doi lei bani să de pentru lucru”²³¹.

Și celălalt sat, *Mândreștii*, continua să fie obște devălmașă a mai multor răzeși, o obște de oameni gospodari, îndeajuns de pricepuți în a ști și a stăpâni rosturile bunei chiverniseli, fie că erau ei laici sau aparțineau clerului. La 20 octombrie 1763, bunăoară, Anania, fost vornic de Botoșani, întărea bisericilor din Hânțești, Vlădenii din Cornu și *Mândrești* un loc de două dughene în târgul Botoșanilor, lângă dugheana lui Hagi Teodor, fiul lui Petre căpitan²³². La 26 octombrie același an, tot Anania, fostul vornic al Botoșanilor, dăruind bisericilor sus-menționate acel loc din târg din Botoșani se învoiește cu Hagi Toader, fiul lui Petrea neguțătorul din Botoșani să construiască două dughene pe acel loc, cu cheltuiala lui, plătind chiria locului 30 de lei pe an, urmând să stăpânească acel loc atâta timp cât va binevoi. Banii de la chirie urmau să se dea epitropilor orânduți, care-i vor da cu dobândă să servească la repararea bisericilor²³³. Se pare că înțelegerea a funcționat un timp îndelungat, pentru că, la 25 octombrie 1785, Dumitrașcu Ouatu din Mândrești adeverește că a primit de la Hagi Ivanciu din Botoșani, epitrop al bisericii din Mândrești, 50 de lei din venitul pentru locul din Botoșani al bisericii²³⁴. Un an mai târziu, la 26 octombrie 1786, același Hagi Ivanciu, chiriașul dughenelor din Botoșani de pe locul dăruit de Hagi Toader bisericilor din cele trei sate și epitrop al celor trei biserici, dă acestora 25 de lei, cu care s-a achitat bezmenul datorat de numitul pentru cei 22 de ani în care a ținut dughelele. Totodată, Hagi Ivanciu dă socoteală noilor epitropi, Todor Silion și Dumitru Gheorghiu²³⁵.

La 4 mai 1786, Iordache Balș, biv vel vistiernic dă părintelui Leon, mitropolitul Moldovei, moșia sa de la Pălteniș, din ținutul Dorohoiului, primind în schimb Brehoeștii din ocolul Botoșanilor²³⁶. Cum Balș nu-și respectă făgăduiala și nu dă hotarnica Păltenișului Mitropoliei ba, mai mult, fratele său, vel vornicul Constantin Balș ia prin împresurare și jumătate din moșia Păltenișului, dichiu Ghedeon, vechil al Mitropoliei cere, la 7 august 1793, anularea schimbului²³⁷. Iordache Balș nu tăgăduiește, arătând că hotarnica Păltenișului este la el, dar nu a ajuns încă la Mitropolie pentru că, după moartea mitropolitului Leon, cu care făcuse schimb, „fiind și vreme oștirilor” (se referea la războiul ruso – austro – otoman, care a afectat și teritoriul Țării Moldovei, *n.DB*), hotarnica a fost la un loc cu alte scrisori ale sale, nefiind prin urmare la îndemână, pentru a o putea da, dar acum a dat-o în sfârșit. La 17 septembrie 1813, Logofeția cea mare îi cerea lui Andronache Donici agă să cerceteze și să facă hotarnică pentru despărțirea moșiei Costești, de pe Siret, de către Brehueștii vistiernicului Alexandru Balș, care nu poate veni la fața locului, neavând actele la îndemână²³⁸. În familia Balș anumite metehne se moșteneau, pare-se!

În anul 1802, atât Mândreștii, cât și Berehoeshii erau în ocolul Siretului de la ținutul Botoșani, „Mândreștii a clirosului din Cordun”, aveau 77 de locuitori birnici, cărora li se adăugau doi scutelnici²³⁹. „Berhoeshii” erau ai vistiernicului Iordache Balș, care avea pe moșia sa trei scutelnici și 139 de birnici. La 1816, însă, ambele sate îi aparțineau vistiernicului Alecu Balș. „Ber<i>hoeshii aveau 105 birnici, care dădeau un „cifert” de 275 lei, iar Mândreștii 62 de birnici, cu o contribuție la „cifert” de 160 lei. La Brehuești, Alecu Balș avea 12 scutelnici, iar la Mândrești, unde moșia era mai mică și locuitorii mai puțini, doar patru”²⁴⁰.

În diferite perioade istorice, nu mai puțin de 10 sate din ocolul târgului Botoșani au ajuns în

²³⁰ BAR „Creșterea Colecțiunilor”, nr. XXXI – XLIII, 1920 – 1932, p. 93, CLXXXI/101.

²³¹ Gh. Ghibănescu, „Documente”, p. 121, nr. XCVIII, în *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași*, fasc. 3, 1923. Din modul în care este formulat documentul se înțelege că Brehueștii erau obște devălmașă, care încă mergea pe „moșii”.

²³² ASB, *Colecția Documente Moldovenești*, I/50.

²³³ Idem, XII/42.

²³⁴ Idem, I/70.

²³⁵ Idem, I/72. Din datarea celor trei documente se deduce că sorocul stabilit pentru plata către biserici a banilor de chirie era în preajma Sf. Dumitru.

²³⁶ BAR „Creșterea Colecțiunilor”, nr. XXX, 1919, CLXXXVI/20.

²³⁷ ASB, *Documente istorice*, CLXXXVIII/131.

²³⁸ ASI, *Documente*, CCLXXXII/24.

²³⁹ ASB, *Documente istorice*, CXXXVI/104. Fiind ai mănăstirii Sucevița, care din 1775 se afla sub ocupație austriacă, Mândreștii erau administrați de către acest organism creat de Habsburgi. La 6 noiembrie 1804, moșia Mândrești era amintită printre cele cumpărate de acel „cartel”, la care ne-am mai referit, de la Curtea austriacă și care aparținuseră mai înainte mănăstirilor din Bucovina. Conform „prețului” de la data sus menționată, Mândreștii valorau 25.000 lei (cf. ASI, *Documente*, DCCXCI/54). Printre membrii „cartelului” de boieri cumpărători se afla și Iordache Balș biv vel vistiernic.

²⁴⁰ *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, p. 98.

stăpânirea unor persoane particulare. Unele dintre acestea, precum Stâncești, Oncani, Tulbureni sau Popăuți au o vechime cel puțin contemporană cu întemeierea Moldovei, după cum o arată fie documentele, fie toponimele menționate în aceste documente.

Potențialul economic al acestor sate, faptul că cele mai multe se învecinau, ca și apropierea față de târgul Botoșanilor, au determinat numeroase dispute între stăpânii inițiali și între urmașii acestora. Cu puține excepții, stăpânirea satelor „a curs” în interiorul unor mari familii boierești ale Moldovei și ale Botoșanilor de odinioară: Rugină, urmași ai lui Șandru, nimeni altul decât hatmanul Șendrea, căsătorit cu Maria, fiica lui Ștefan cel Mare, Albotă, Brăescu, Duca, Miclescu, Mavrocordat, Roset, Roșca, Ciudin, Calmăș/Callimachi etc.

Cu două excepții, cea a satului Oncani, azi dispărut (probabil înglobat la Tulbureni și Orășeni) și Ruși (contopit cu Stâncești și Popăuți), toate celelalte sate continuă să existe și în zilele noastre, iar unele, precum Tulbureni și Popăuți, au devenit, între timp, cartiere mărginașe ale orașului Botoșani.

THE VILLAGES FROM THE AREA OF BOTOȘANI TOWN IN PRIVATE PROPERTY

(Summary)

In different historical periods, no less than 10 villages from the area of the city of Botoșani became the possession of private individuals. Some of these, such as Oncani, Stâncești, Tulbureni or Popăuți, have a history as long as that of foundation of Moldavia, as it is proved by either documents or toponyms mentioned in these documents.

The economic potential of these villages, the fact that most of them were neighbouring, their location at a short distance from the city of Botoșani, led to disputes between the initial landlords and their successors. With few exceptions, the possession of villages was transmitted within some large noble families from old Moldova and from the old town of Botoșani: Rugină, Șandru' heirs, none other than hetman Șendrea, married to Maria, Ștefan cel Mare's daughter, Albotă, Brăescu, Duca, Mavrocordat, Miclescu, Roset, Rosca, Ciudin, Calmăș/Callimachi etc.

With two exceptions, the village of Oncani, today disappeared (probably included in Tulbureni and Orășeni) and Ruși (merged with Popăuți and Stâncești), all other villages continue to exist today, as well, and some, such as Tulbureni and Popăuți, have meanwhile become the city's neighborhoods.